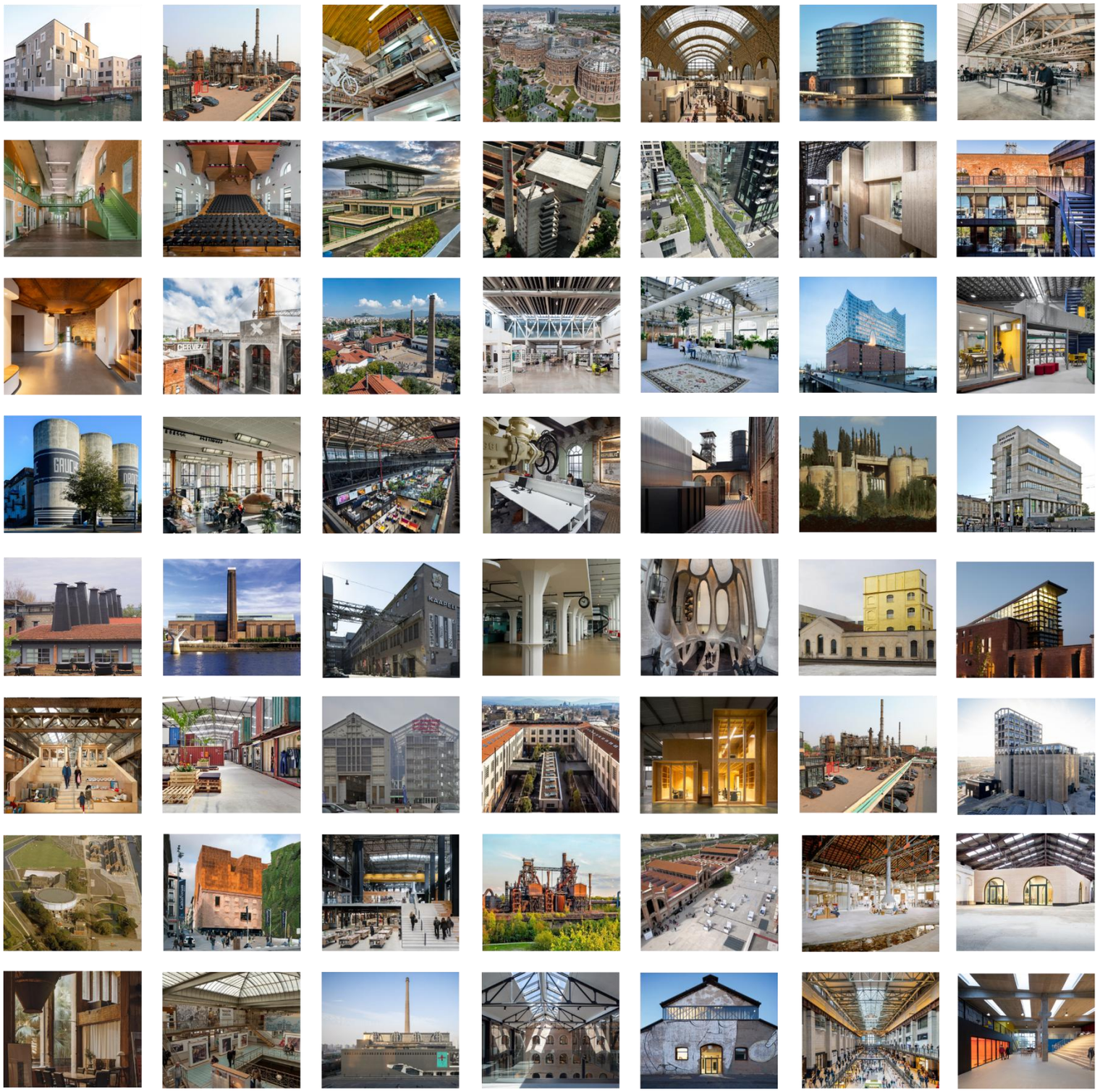
Η Επανάχρηση ως σχεδιαστική πρακτική:
στρατηγικές, μεθοδολογίες και εφαρμογή σε βιομηχανικά κελύφη

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
Πολυτεχνική Σχολή
Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών

Ηλιάνα Τολίδου
Επιβλέπων καθηγητής: Ιωάννης Βλάχος
Σεπτέμβριος 2026

Η προσαρμοστική επανάχρηση αποτελεί μία σύνθετη αρχιτεκτονική πρακτική που συνδέει τη διατήρηση του υφιστάμενου κτηριακού αποθέματος με το σύγχρονο μετασχηματισμό του. Μέσα από τη θεωρητική προσέγγιση της επανάχρησης, τη σχέση της με την βιομηχανική κληρονομιά, καθώς και την ανάλυση κριτηρίων και στρατηγικών αναδεικνύονται διαφορετικοί τρόποι επανένταξης των βιομηχανικών κτηρίων στη σύγχρονη αρχιτεκτονική και αστική πραγματικότητα.

Adaptive reuse constitutes a complex architectural practice that connects the preservation of the existing building stock with its contemporary transformation. Through a theoretical examination of adaptive reuse, its relationship with industrial heritage, and the analysis of relevant criteria and strategies, different approaches to the reintegration of industrial buildings into the contemporary architectural and urban context are identified.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή 4

Κεφάλαιο 1ο: Επανάχρηση: θεωρία, εξέλιξη και εφαρμογή 6

1α.Επανάχρηση, διαχρονική αξία και στοιχείο αστικού μετασχηματισμού 6

1β.Θεωρητική συγκρότηση της επανάχρησης 9

Κεφάλαιο 2ο: Πολιτιστική και βιομηχανική κληρονομιά 14

2α.Η έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς 14

2γ.Η έννοια της βιομηχανική κληρονομιά 16

Κεφάλαιο 3ο: Κριτήρια και στρατηγικές εφαρμογής της επανάχρησης 19

3α.Κριτήρια εφαρμογής της επανάχρησης 19

3β.Στρατηγικές εφαρμογής της επανάχρησης 22

Κεφάλαιο 4ο: Παραδείγματα εφαρμογής 26

4α.La Fabrica 27

4β.Elbphilharmonie 30

4γ.Shed 19 33

Επίλογος 37

Βιβλιογραφία 39

Κατάλογος Εικόνων 44

Εισαγωγή

Η σύγχρονη πόλη συγκροτείται μέσα από διαρκείς διαδικασίες μετασχηματισμού, όπου το υφιστάμενο κτηριακό απόθεμα αποτελεί ενεργό πεδίο αρχιτεκτονικής και αστικής διαπραγμάτευσης. Παράλληλα, η επανάχρηση αναδύεται ως κρίσιμη στρατηγική, ικανή να αντιπαρατεθεί στο κυρίαρχο μοντέλο κατεδάφισης, προτείνοντας τη συνέχιση της πόλης μέσω του μετασχηματισμού της υλικής της μνήμης. Η επανάχρηση αφορά τόσο την προσαρμογή ενός κτηρίου σε νέα χρήση, όσο και τη δυνατότητα επανανοηματοδότησης του αστικού τοπίου μέσω της ενεργοποίησης του υφιστάμενου.

Η χρήση υφιστάμενων κτηρίων για νέες λειτουργίες αποτελεί διαχρονική πρακτική της αρχιτεκτονικής, ενταγμένη σε μια λογική μεταβολών και προσαρμογών. Όπως επισημαίνει ο Pérez de Arce, η αρχιτεκτονική μεταβολή δεν συνεπάγεται τη διαγραφή του παρελθόντος, αλλά την ενσωμάτωσή του σε νέες χωρικές συνθήκες. Αντίστοιχα ο Rossi αντιλαμβάνεται την πόλη ως συλλογικό κατασκεύασμα μνήμης, όπου τα κτήρια λειτουργούν ως φορείς ιστορικής συνέχειας. Έτσι, η επανάχρηση δεν συνιστά απλώς λειτουργική προσαρμογή, αλλά μηχανισμό συνέχειας και ανασύνθεσης της αστικής ταυτότητας.

Η επανάχρηση δεν αποτελεί ενιαία, προκαθορισμένη διαδικασία, αλλά πεδίο σύνθετων σχεδιαστικών επιλογών, όπου η αρχιτεκτονική πράξη καλείται να διαπραγματευτεί το όριο μεταξύ διατήρησης και μετασχηματισμού. Το βασικό ερευνητικό ζήτημα της παρούσας εργασίας αφορά τον τρόπο που η επανάχρηση εφαρμόζεται στην αρχιτεκτονική πράξη, μέσα από διαφορετικές στρατηγικές, βαθμίδες επέμβασης και σχεδιαστικές προσεγγίσεις που καθορίζουν την μετάβαση από το υφιστάμενο στο νέο. Η προσέγγιση του Machado, μέσω της έννοιας του κτηρίου ως «παλίμψηστο», αναδεικνύει τη συνύπαρξη πολλαπλών χρονικοτήτων στο ίδιο αρχιτεκτονικό αντικείμενο, ενώ οι Brooker & Stone αντιμετωπίζουν την αναδιαμόρφωση ως διαδικασία ανάγνωσης και σχεδιαστικής μεταγραφής του υπάρχοντος.

Ιδιαίτερη σημασία στο πλαίσιο αυτό αποκτά το βιομηχανικό κτηριακό απόθεμα. Τα βιομηχανικά κελύφη, λόγω της

τυπολογικής ευελιξίας και κατασκευαστικής απλότητας, παρουσιάζουν αυξημένη προσαρμοστικότητα σε νέες χρήσεις. Τα χαρακτηριστικά αυτά τα καθιστούν ιδιαίτερα προσφορά για επεμβάσεις επανάχρησης, επιτρέποντας ποικίλους βαθμούς μετασχηματισμού χωρίς την απώλεια της δομικής τους ταυτότητας. Παράλληλα, η επανάχρηση τους υπερβαίνει τη μεμονωμένη κλίμακα και λειτουργεί ως εργαλείο αστικής αναζωογόνησης, επανεντάσσοντας ανενεργές περιοχές στη δυναμική της πόλης.

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση του τρόπου που η επανάχρηση εφαρμόζεται στα βιομηχανικά κτήρια, καθώς και η αποτίμηση της συμβολής της πρακτικής αυτής στο ευρύτερο αστικό σύνολο. Μέσα από την εξέταση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των βιομηχανικών κτηρίων, των κριτηρίων επιλογής και των διαφορετικών τρόπων επέμβασης, η έρευνα επιδιώκει να αναδείξει τις δυνατότητες που προσφέρει η επανάχρηση για τη διατήρηση και επανενεργοποίηση του υφιστάμενου κτηριακού αποθέματος.

Μεθοδολογικά, η έρευνα αναπτύσσεται σε τέσσερα στάδια. Αρχικά προσεγγίζεται η επανάχρηση ως διαχρονικό φαινόμενο της αρχιτεκτονικής και της πόλης. Έπειτα εξετάζεται η σχέση της με το βιομηχανικό κτηριακό απόθεμα. Ακολουθεί η ανάλυση μεθόδων και στρατηγικών εφαρμογής της επανάχρησης, ενώ η έρευνα ολοκληρώνεται με την ανάλυση επιλεγμένων παραδειγμάτων, μέσων των οποίων διερευνάται η μετάφραση των θεωρητικών αρχών σε αρχιτεκτονική πράξη.

Κεφάλαιο 1ο: Επανάχρηση: θεωρία, εξέλιξη και εφαρμογή

1α.Επανάχρηση, διαχρονική αξία και στοιχείο αστικού μετασχηματισμού

Η σύγχρονη δυτική κοινωνία βρίσκεται αντιμέτωπη με το εντεινόμενο ζήτημα της διαχείρισης του τεράστιου όγκου απαρχαιωμένων υφιστάμενων κτηρίων[1]. Κτήρια τα οποία υπήρξαν καθοριστικά για την ανάπτυξη του άμεσου περιβάλλοντος τους και έπαιξαν ουσιαστικό ρόλο στην κοινωνική ζωή της τοπικής κοινωνίας, έχουν παρακμάσει και εγκαταλειφθεί. Η συνεχώς αυξανόμενη πυκνότητα του αστικού ιστού περιορίζει τις δυνατότητες ανέγερσης νέων κατασκευών, ενώ ο αυξανόμενος αριθμός κτηρίων πολιτιστικής κληρονομιάς θέτει επιπλέον περιορισμούς, καθιστώντας αδύνατη τη διατήρηση τους με αυστηρά αναστηλωτικό τρόπο, αποκομμένα από την ενεργή κοινωνική ζωή. Η έννοια του ιστορικού μνημείου αποτελεί πάντοτε σύγχρονη «κατασκευή», καθοριζόμενη από όσα επιλέγει μια κοινωνία να αναγνωρίσει και να ανακηρύξει ως μνημεία[2]. Η σύγχρονη ανάγκη για βιώσιμα πρότυπα ανάπτυξης τίθεται υπέρ της αναδόμησης υφιστάμενων κτηρίων, εξασφαλίζοντας ένα πιο βιώσιμο δομημένο αστικό ιστό, τόσο σε οικολογικό όσο και σε κοινωνικοπολιτισμικό επίπεδο[3].

1.Αθήνα

Για περισσότερο από έναν αιώνα, η διαχείριση του δομημένου περιβάλλοντος στηρίχθηκε σε δύο κυρίαρχες προσεγγίσεις. Η πρώτη αφορά τη διατήρηση των προστατευμένων μνημείων, με σκοπό τη μέγιστη διαφύλαξη της αρχικής τους μορφής, ενώ κτήρια που δεν υπάγονται σε αυτή τη κατηγορία και θεωρούνται ακατάλληλα, αντικαθίστανται από νέες δομές. Διαχωρίζοντας την πολιτιστική κληρονομιά και ανάπτυξη, αντιμετωπίζοντας τις έννοιες ως ένα «ασυμβίβαστο», η διατήρηση περιορίζεται στην προστασία ενός επιλεγμένου και παγιωμένου τμήματος του δομημένου περιβάλλοντος, ενώ η ανάπτυξη συνδέεται με την αντικατάσταση και μετασχηματισμό του υφιστάμενου κτηριακού αποθέματος. Η αντίθεση αυτή σταδιακά αμφισβητείται, καθώς

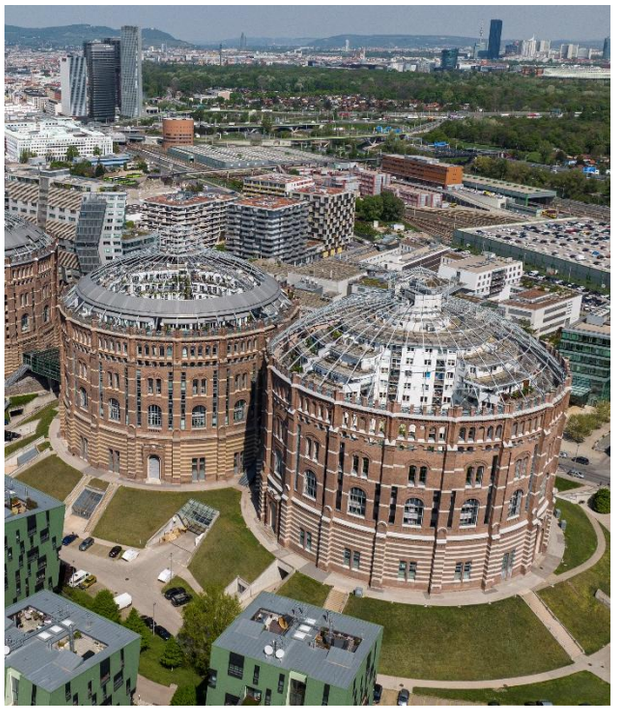
---

[1] Plevoets & Van Cleempoel, 2019, p. xviii

[2] Riegl, 1982 [1903]; Choay, 1992; Nelson & Olin, 2003; Smith, 2006; Assmann, 2011, as cited in Plevoets & Van Cleempoel, 2019, p. 28

[3] Plevoets & Van Cleempoel, 2019, p. 1

σύμφωνα με την προσέγγιση του Ιστορικού Αστικού Τοπίου (HUL), οι πόλεις αποτελούν δυναμικά περιβάλλοντα όπου η προστασία της κληρονομιάς δεν αποκόπτεται από τις κοινωνικοοικονομικές και χωρικές μεταβολές. Η διατήρηση δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται ως περιορισμός της ανάπτυξης, αλλά ως σχεδιαστική παράμετρος που συμβάλει στην βιώσιμη εξέλιξη του αστικού περιβάλλοντος.[4]Τα βιομηχανικά συγκροτήματα που εγκαταλείπονται λόγω των μεταβολών στην γραμμή παραγωγής αποτελούν φορείς αρχιτεκτονικής, ιστορικής αξίας αλλά και διαθέσιμο κτηριακό απόθεμα. Η αξιοποίηση τους συνδέει τη διατήρηση με την αστική αναγέννηση, ενσωματώνοντας την κληρονομιά στις νέες ανάγκες της πόλης. Η προσέγγιση του HUL προτείνει την ενσωμάτωση της βιομηχανικής κληρονομιάς στην αστική ανάπτυξη και όχι την απομόνωσή της από την εξέλιξη της πόλης. Η επανάχρηση λειτουργεί ως μορφή ενεργούς διατήρησης, όπου η διατήρηση ενσωματώνεται στην ανάπτυξη. Ειδικά στα βιομηχανικά κτήρια, η επανάχρηση συνδέει την ιστορική συνέχεια με τη σύγχρονη λειτουργία, μετατρέποντας τη σχέση διατήρησης-ανάπτυξης από αντίθετη σε σχέση συνύπαρξης.[5]

2.Gasometer, Βιέννη

Η τροποποίηση υφιστάμενων κτηρίων για την εξυπηρέτηση νέων λειτουργειών αποτελεί διαχρονική τακτική και όχι σύγχρονο φαινόμενο. Κτήρια που διατηρούσαν δομική επάρκεια τροποποιούνταν για να εξυπηρετήσουν νέες χρήσεις και ανάγκες[6]. Η επανάχρηση μπορεί να μελετηθεί ως διαχρονική διαδικασία μετασχηματισμού, όπου το κτήριο δεν περιορίζεται στην αρχική του λειτουργία, αλλά επαναπροσδιορίζει την αρχιτεκτονική του ταυτότητα σε βάθος χρόνου. Χαρακτηριστικό πρώιμο παράδειγμα αποτελούν τα Λουτρά του Λεωνιδαίου στην Ολυμπία. Το συγκρότημα κατασκευάστηκε τον 3ο αιώνα μ.Χ. και η λειτουργία του μεταβλήθηκε σημαντικά κατά την ύστερη αρχαιότητα. Τμήμα των λουτρών μετατράπηκε σε ληνό για την παραγωγή κρασιού, ενώ άλλοι χώροι στέγασαν εργαστήριο υαλουργίας. Η υφιστάμενη υποδομή αποτέλεσε βάση για τις νέες δραστηριότητες που αναπτύχθηκαν ανταποκρινόμενες στις

[4]UNESCO World Heritage Centre, 2010
[5]Dehghan Pour Farashah, 2024, p.425-446
[6] Plevoets & Van Cleempoel, 2019, p. 7

μεταβαλλόμενες ανάγκες του οικισμού.[7] Η ικανότητα της επανάχρησης να μετασχηματίζει τη λειτουργία ενός κτηρίου και τη σχέση του με τον αστικό ιστό γίνεται ιδιαίτερα αντιληπτή στο Ρωμαϊκό θέατρο της Λούκα στην Ιταλία. Τα κατάλοιπα του αρχαίου θεάτρου έγιναν τον Μεσαίωνα βάση για την στέγαση κατοικιών και δομικών μονάδων, αποκτώντας διαδοχικά και άλλες χρήσεις, όπως φυλακές και αποθήκες. Η διαδοχική προσαρμογή των χώρων οδήγησε στη μετατροπή του αρχαίου αμφιθεάτρου σε αστικό σχηματισμό και την ενσωμάτωση του κελύφους στη ζωή της πόλης.[8] Κατά την Αναγέννηση, τα αρχαία μνημεία συχνά αναδιαμορφώνονταν ώστε να εξυπηρετήσουν νέες χρήσεις. Η βασιλική της Santa Maria degli Angeli e dei Martiri στην Ρώμη είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα. Έργο του Μιχαήλ Αγγέλου τον 16ο αιώνα, σχεδιάστηκε πάνω στα αρχαία ρωμαϊκά λουτρά του Διοκλητιανού (298-306 μ.Χ.), ενσωματώνοντας το υπάρχον κτηριακό απόθεμα στο νέο κτήριο. Τμήματα του συγκροτήματος αξιοποιήθηκαν επίσης ως αποθήκες σιτηρών και λαδιού. Αυτού του είδους οι επεμβάσεις υλοποιούντο με πραγματιστική προσέγγιση και σκοπό την κάλυψη των εκάστοτε αναγκών, χωρίς να λαμβάνουν υπόψιν την διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς.[9] Στην σύγχρονη εποχή, η επανάχρηση αποκτά συνειδητό χαρακτήρα και γίνεται σχεδιαστικό μέσο, όπως φαίνεται στο SESC Pompéia στο Σάο Πάολο της Βραζιλίας, έργο της Lina Bo Bardi. Η επέμβαση πραγματοποιήθηκε μεταξύ 1977-1986, και αφορά τη μετατροπή μίας πρώην βιομηχανίας σε κέντρο πολιτισμού, αθλητισμού και αναψυχής. Αντί να κατεδαφίσει τις υπάρχουσες δομές, η αρχιτέκτονας επέλεξε να τις προσαρμόσει στις νέες λειτουργίες, αντιμετωπίζοντας την προϋπάρχουσα δομή ως ευκαιρία και όχι εμπόδιο για την ανάπτυξη της νέας χρήσης[10]. Η μετατροπή του εργοστασίου σε κέντρο αναψυχής δεν επιδίωξε να εξαλείψει τη μνήμη της προηγούμενης παραγωγικής λειτουργίας, αλλά τη διατήρηση και επανανοηματοδότησή της μέσα από νέες χρήσεις.[11] Ο Serban Cantacuzino, αναφερόμενος στο κτήριο σαν στοιχείο μελέτης σχολιάζει: «*επειδή η δομή των*

3.Λεωνιδαίο, Ολυμπία

4.Αμφιθέατρο Λούκα, Ιταλία

5.Santa Maria degli Angeli e dei Martiri, Ρώμη

[7] Αρχαιολογικό Μουσείο Ολυμπίας, 2026
[8] Caccia Gherardini, 2015, p. *98–111*
[9] Plevoets & Van Cleempoel, 2019, p. 7
[10] Eisenbrand, 2021
[11] Anelli, 2019, p. 42-49

κτηρίων τείνει να υπερβαίνει χρονικά τη λειτουργία τους, αυτά προσαρμόζονται διαρκώς σε νέες χρήσεις — γεγονός που επιτρέπει, από γενιά σε γενιά, την καλλιέργεια ενός αισθήματος συνέχειας και σταθερότητας μέσα από το υλικό τους περιβάλλον»[12].

6.SESC Pompéia, Σάο Πάολο

Τα τέσσερα παραδείγματα αναδεικνύουν εκφάνσεις της ίδιας διαχρονικής διαδικασίας, καταδεικνύοντας ότι η επανάχρηση αποτελεί διαχρονικό φαινόμενο της αρχιτεκτονικής σκέψης. Τα παραδείγματα μπορούν να θεωρηθούν διαφορετικές εκφράσεις ενός αρχιτεκτονικού παλίμψηστου: κάθε νέα χρήση εγγράφεται πάνω στην υπάρχουσα κατασκευή χωρίς να εξαλείφει τα ίχνη των προηγούμενων. Αυτό που διαφοροποιείται στη σύγχρονη εποχή δεν είναι η πράξη της επανάχρησης, αλλά ο βαθμός στον οποίο αυτή αποτελεί συνειδητή αρχιτεκτονική στρατηγική. Η αξία της έγκειται στην δυνατότητα του κτηρίου να παραμένει ενεργό ενώ μεταβάλλεται και αποκτά νέα νοήματα. Η διαχρονικότητα της επανάχρησης δεν συνίσταται απλώς στην επαναχρησιμοποίηση παλιών κτηρίων, αλλά στην ικανότητα της αρχιτεκτονικής να προσαρμόζεται, να μετασχηματίζεται και να ενσωματώνεται εκ νέου στην ζωή της πόλης.

1β.Θεωρητική συγκρότηση της επανάχρησης

«Η αρχιτεκτονική αρχίζει με τις πρώτες χαράξεις της πόλης, συμβαδίζει με την εξέλιξη του πολιτισμού, είναι στοιχείο μόνιμο, καθολικό και απαραίτητο»[13]. Ο Aldo Rossi, στο έργο του «The Architecture of the City», αναζήτησε τη σύνθεση της διατήρησης του ιστορικού περιβάλλοντος και της αναζωογόνησης της πόλης σύμφωνα με τα σύγχρονα πρότυπα διαβίωσης. Προσεγγίζει την πόλη ως ένα γιγαντιαίο ανθρώπινο κατασκεύασμα, ένα έργο αρχιτεκτονικής που αναπτύσσεται διαχρονικά· τα «αστικά τεχνουργήματα» – τα μνημεία – καθορίζουν τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της πόλης, διαδραματίζοντας κρίσιμο ρόλο στην εξέλιξή της. Ο Rossi υποστηρίζει: «*Η δυναμική διαδικασία της πόλης τείνει περισσότερο προς την εξέλιξη παρά τη διατήρηση, όπου τα μνημεία όχι μόνο διατηρούνται, αλλά παρουσιάζονται ως στοιχεία που ωθούν την ανάπτυξη*». Επισημαίνει τη

[12] Plevoets & Van Cleempoel, 2019, p. 7
[13] Rossi, 1991, σελ. 19

πολλαπλότητα των λειτουργιών που δύνανται να αναλάβουν ορισμένα μνημεία με την πάροδο του χρόνου, χωρίς αλλαγή της μορφής τους[14]. Έως τον 19ο αιώνα, η έννοια της «κληρονομιάς» αφορούσε μόνο αρχαία και μεσαιωνικά συγκροτήματα. Μετά τις εκτεταμένες καταστροφές στον αστικό ιστό κατά τους δύο Παγκοσμίους πολέμους, διαμορφώθηκε η επίγνωση της αξίας κτηρίων μεταγενέστερων εποχών και διερευνήθηκε το ενδιαφέρον διατήρησης ποικίλων τυπολογιών. Κτήρια παραδοσιακής αρχιτεκτονικής, βιομηχανικά σύνολα, ολόκληρες πόλεις ιστορικής αρχιτεκτονικής αξίας αποκτούν ενδιαφέρον και χρήζουν διατήρησης.[15] Ο αυξημένος αριθμός κτηρίων που απαιτούν «διατήρηση» δημιουργεί νέα προβλήματα που απαιτούν διευκρίνηση. Ο όρος της «συντήρησης» χρήζει αναπροσδιορισμού και αποτυπώνεται στον Χάρτη της Βενετίας το 1964, τονίζοντας την σημαντικότητα της «προσαρμοστικής επανάχρησης» ως μορφή πρακτικής «συντήρησης»[16]. Όπως αναφέρεται στο άρθρο 5: *«Η συντήρηση των μνημείων ευνοείται πάντοτε από την καταλληλότητα τους να χρησιμοποιηθούν για κάποιο σκοπό ωφέλιμο στην κοινωνία. Μια τέτοια χρησιμοποίηση είναι βέβαια επιθυμητή, αλλά δεν πρέπει να αλλάζουν την διάρθρωση ή την διακόσμηση των κτηρίων. Οι διαρρυθμίσεις που επιβάλλει η αλλαγή της λειτουργίας τους (από νέες χρήσεις) πρέπει να αντιμετωπίζονται και ενδεχομένως να επιτρέπονται μέσα σ' αυτά τα όρια.»*[17]

7.Battersea, Λονδίνο

Ο Viollet-le-Duc αναγνώρισε την επανάχρηση ως μέσο διατήρησης των ιστορικών μνημείων, υποστηρίζοντας πως «*ο καλύτερος τρόπος να διατηρηθεί ένα κτήριο είναι να του αποδοθεί νέα χρήση και να ικανοποιηθούν με τέτοιο τρόπο οι ανάγκες που απορρέουν από αυτή ώστε να μην προκύψει ξανά η ανάγκη περαιτέρω μεταβολών*».[18] Η προσαρμοστική επανάχρηση, κάθε είδους κτηρίου ή εκτεταμένων εγκαταστάσεων, αποκτά ολοένα και μεγαλύτερη σημασία για τις στρατηγικές αντιμετώπισης αστικών, αρχιτεκτονικών θεμάτων και θεμάτων

[14] Plevoets & Van Cleempoel, 2019, p. 54
[15] Choay, 1992, p. 10
[16] Plevoets & Van Cleempoel, 2019, p. 15
[17] Χάρτης της Βενετίας, 1975, άρθρο 5
[18] Plevoets & Van Cleempoel, 2011, Vol 118

συντήρησης[19]. Στη διαδικασία της προσαρμοστικής επανάχρησης, το υφιστάμενο κτηριακό απόθεμα αντιμετωπίζεται ως πλούσιος φορέας διαδοχικών στρωμάτων υλικών, ιστορίας και αφηγήσεων. Η προσαρμογή ή επανάχρηση ενός υφιστάμενου κτηρίου συνοδεύεται με μια διαδικασία επανεκτίμησης των αξιών και των σημασιών του.[20]

Μελετώντας το σύνολο του δομημένου περιβάλλοντος, ο Pérez de Arce, εξηγεί πως η διαχείριση της χρήσης και επανάχρησης των ιστορικών δομών συνιστά καίρια πτυχή της αστικής ανάπτυξης, καθώς συμβάλλει στην βελτίωση της ποιότητας του αστικού ιστού. Διατυπώνει τρεις λόγους για τους οποίους η επανάχρηση είναι υψίστης σημασίας. Πρώτον, οι προϋπάρχουσες δομές έχοντας αποδείξει τη βιωσιμότητα τους, μπορούν να παραμείνουν λειτουργικές για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα. Δεύτερον, μειώνεται το κόστος τόσο σε επίπεδο υλικών όσο και σε κοινωνικό· γίνεται ανακύκλωση των υπαρχόντων υλικών και διατηρείται το αίσθημα της «κανονικότητας» της πόλης. Τέλος, η επανάχρηση του υφιστάμενου ιστού, δημιουργεί ένα αίσθημα «τόπου» σε ιστορικό και χωρικό επίπεδο[21]. Η επανάχρηση υφιστάμενων κτηρίων εντάσσεται σε ένα ευρύτερο σύνολο κοινωνικών και χωρικών μετασχηματισμών, επηρεάζοντας την επανένταξη των αστικών χώρων στην καθημερινότητα.[22] Στην περίπτωση των βιομηχανικών κτηρίων, η κοινωνική διάσταση της επανάχρησης αποκτά ιδιαίτερη σημασία, καθώς αποτελούν υλικά τεκμήρια της κοινωνικής και οικονομικής ιστορίας ενός τόπου. Συνδέονται με την εργασία, την καθημερινή ζωή, τις κοινωνικές σχέσεις, με την διατήρηση και τον μετασχηματισμό τους να μπορούν να επαναπροσδιορίσουν την σχέση τους με την ιστορία και τη ταυτότητα του τόπου.[23] Η επανάχρηση μπορεί να επαναφέρει ανενεργούς βιομηχανικούς χώρους σε εκ νέου κοινωνικούς πυρήνες του αστικού ιστού, μετατρέποντας τους σε χώρους πολιτισμού, εκπαίδευσης, εργασίας και κοινωνικής αλληλεπίδρασης. Αποτελεί εργαλείο κοινωνικής αναζωογόνησης

8.Γκάζι Τεχνόπολη, Αθήνα

[19] Plevoets & Van Cleempoel, 2019, p. 1
[20] Plevoets & Van Cleempoel, 2019, p. 28
[21] Plevoets & Van Cleempoel, 2019, p. 8
[22]Smith, 2006, p. 44
[23]Bergeron, 2012, p. 31–39

και ενίσχυσης της συλλογικής ταυτότητας, υπό την προϋπόθεση ότι ο μετασχηματισμός του χώρου λαμβάνει υπόψη τις κοινωνικές ανάγκες, τις μνήμες και τις σχέσεις των κοινοτήτων.[24]

«*Μέσα από δοκιμές και σφάλματα παράγεται ένα είδος αρχιτεκτονικής το οποίο, όντας τόσο ουσιαστικά συνδεδεμένο με το κοινωνικό πλαίσιο, διαμορφωμένο μέσα από την συνύπαρξη των ανθρώπων, σχεδόν αδιαμφισβήτητα το αποτέλεσμα δεν μπορεί να είναι τίποτα άλλο παρά άριστης ποιότητας*».[25]

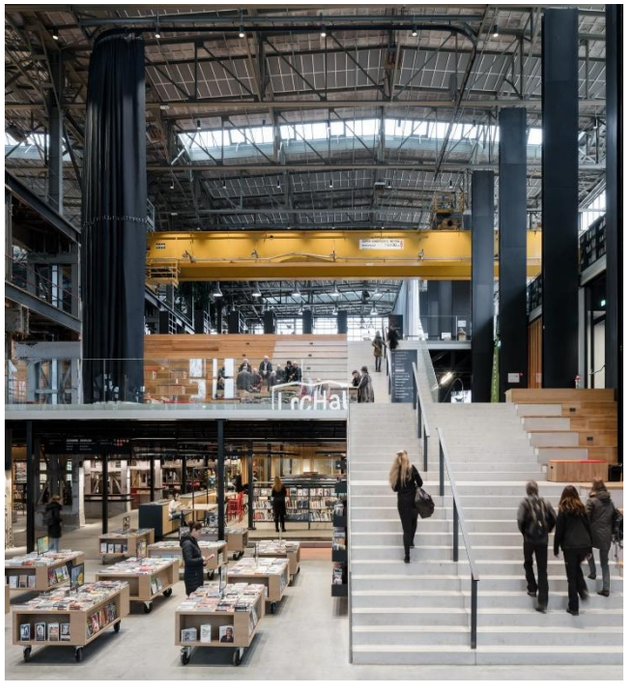
Η σύζευξη ιδεών που αφορούν την αποκατάσταση και επανάχρηση έχουν αποτυπωθεί μέσα από πλήθος θεωρητικών κειμένων. Τον Μάιο του 1972, το περιοδικό *Architectural Review* αφιέρωσε τεύχος με τίτλο « New Uses for Old Buildings», το οποίο διερευνούσε το ζήτημα επανάχρησης των κτηρίων.[26] Από τους πρώτους εκφραστές αυτού του νέου θεωρητικού πλαισίου ήταν ο Rodolfo Machado. Το κείμενο «Architecture as Palimpsest» (1976), όρισε μία κρίσιμη καμπή ως προς την διερεύνηση της αποκατάστασης ή μη βάση του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού. Συγκεκριμένα στο κείμενο αυτό αναφέρει: *«Ορισμένα αρχιτεκτονικά σχέδια θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως αντίστοιχα ενός παλίμψηστου… αλλά και το ίδιο το αναμορφωμένο αρχιτεκτονικό έργο, καθώς μπορεί να ιδωθεί ως ένα είδος κειμένου που χαρακτηρίζεται από τη συνύπαρξη και επικάλυψη άλλων κειμένων. Εάν το αρχικό κτήριο θεωρηθεί ως ο πρώτος λόγος που καθορίζει τους μελλοντικούς μορφολογικούς λόγους που θα εγγραφούν επάνω του, τότε η αναμόρφωση μπορεί να νοηθεί ως επανεγγραφή»*.[27] Ο Machado επιστρατεύει τον όρο «αναμόρφωση» αναφερόμενος στην «προσαρμοστική επανάχρηση» και δημιουργεί μία αναλογία με τη συγγραφή, η οποία επιτρέπει την ανάγνωση των μορφολογικών επεμβάσεων με την μορφή επικάλυψης πάνω στην υπάρχουσα δομή ως μία αυτοτελή δημιουργική πράξη. Πρόκειται για πράξη που δεν καταστρέφει το υφιστάμενο πλαίσιο, αλλά ούτε περιορίζεται από αυτό.[28]

9.Caixa Forum, Μαδρίτη

[24]Zukin, 2010
[25]Pérez de Arce, 1978, p. 237–266
[26] Cantacuzino, 1972, p. 290-293
[27] Machado, 1976, p. 46
[28] Plevoets & Van Cleempoel, 2019, p. 16

Τη δεκαετία του 1970, ο Machado άσκησε έντονη κριτική στην έμφαση που δινόταν στη σχέση μορφής/λειτουργίας στη θεωρία της προσαρμοστικής επανάχρησης, καθώς αυτή παρέβλεπε το πλέον θεμελιώδες ερώτημα που αφορά την αναμόρφωση ενός υπάρχοντος κτηρίου: ποια μορφή μπορεί να δημιουργήσει την απαιτούμενη σχέση ανάμεσα στο παλιό και το νέο, ώστε να κατασταλεί, να διατηρηθεί, ή να ενισχυθεί το νόημα και οι αξίες του δεδομένου κτηρίου; Η κριτική αυτή έχει βάση, καθώς η ποιότητα ενός έργου προσαρμοστικής επανάχρησης εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την αρχιτεκτονική επέμβαση· τον τρόπο που το νέο πρόγραμμα εντάσσεται στο υπάρχον, ή που το υφιστάμενο κτήριο προσαρμόζεται στις λειτουργικές και αισθητικές απαιτήσεις αυτού[29]. Η προσέγγιση αυτή αποκτά ιδιαίτερη σημασία στην περίπτωση των βιομηχανικών κτηρίων, καθώς η επανάχρησή τους απαιτεί την αναγνώριση και διατήρηση των ιδιαίτερων αρχιτεκτονικών, ιστορικών και χωρικών αξιών της βιομηχανικής κληρονομιάς. Η επιτυχής επανάχρηση ενός βιομηχανικού κτηρίου προϋποθέτει την κατανόηση των εγγενών ποιοτήτων του, ώστε η επέμβαση να ενισχύει τις θεμελιώδεις αξίες του κτηρίου και του τόπου στον οποίο εντάσσεται.[30]

10.LocHal, Τίλμπουργκ

Η πολυπλοκότητα και η ιδιαιτερότητα της προσαρμοστικής επανάχρησης την αναδεικνύουν σε αυτόνομο διεπιστημονικό πεδίο. Η εφαρμογή της προκύπτει από την αλληλεπίδραση μεταξύ αρχιτεκτονικής, εσωτερικού σχεδιασμό, πολεοδομικού προγραμματισμού και προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς. Το θεωρητικό πλαίσιο που υποστηρίζει την χρήση της αναπτύσσεται μεταξύ δύο καίριων ερωτημάτων: πως μπορεί να οριστεί η καταλληλότερη αντιμετώπιση συγκεκριμένων κτηριακών τυπολογιών και με ποιόν τρόπο μπορεί να διαμορφωθεί η εννοιολογική και αισθητική σχέση μεταξύ παλιού και νέου; Ερώτημα που είχε θέσει ο Machado από το 1976[31].

[29] Plevoets & Van Cleempoel, 2019, p. 17

[30] Cossons, 2012, p. 10–16

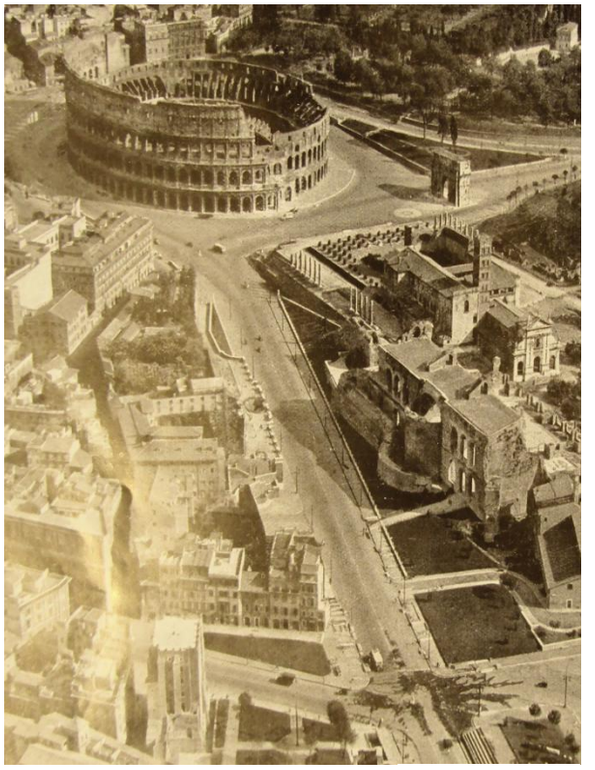
[31] Plevoets & Van Cleempoel, 2019, p. 2

Κεφάλαιο 2ο: Πολιτιστική και βιομηχανική κληρονομιά

2α.Η έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς

Η έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς συνιστά πρόσφατο θεωρητικό και θεσμικό όρο. Η διατήρηση μνημείων, ιερών τόπων και αντικειμένων ιστορικής αξίας αποτελεί κοινωνικά διαχρονικό φαινόμενο, η πεποίθηση όμως πως αντιπροσωπεύουν μία κοινή κληρονομιά διαμορφώθηκε κατά τον 18ο-19ο αιώνα. Η ανάπτυξη της ιστορικής συνείδησης, ιδιαίτερα μετά την Γαλλική Επανάσταση, συνέβαλλε στην διαμόρφωση της σύγχρονης έννοιας της κληρονομιάς. Την περίοδο αυτή, τα μνημεία δεν αντιμετωπίζονται μόνο ως πολιτικά ή θρησκευτικά σύμβολα αλλά αναδεικνύονται σε φυσικές μαρτυρίες του συλλογικού παρελθόντος, των οποίων η διατήρηση και προστασία εκτιμάται υψίστης σημασίας για την διαφύλαξη της πολιτισμικής συνέχειας[32].

Σύμφωνα με τις διατυπώσεις του Διεθνούς Συνεδρίου Αρχιτεκτονικής το 1933, κτήρια ιστορικής σημασίας οφείλουν να διατηρηθούν υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις. Δεν αντιμετωπίζονται όπως το σύνολο του αστικού ιστού αλλά ως «απομονωμένα μνημεία» της σύγχρονης εποχής. Η προσέγγιση αυτή ανταποκρίνεται στην αντίληψη του μοντέρνου κινήματος, όπου η «ιστορική» αρχιτεκτονική αντιμετωπίζεται ως διακριτό, περιοριστικό στοιχείο της σύγχρονης πόλης, χωρίς να συμβάλλει ουσιαστικά στη διαμόρφωση της αστικής πραγματικότητας. Σύμφωνα με τον Riegl, πρέπει να υπάρχει αξιολόγηση των μνημειακών αξιών και να επιδιώκεται η διαφύλαξη του δομημένου αποθέματος που επιβίωσε των καταστροφικών μεταβολών του πρώτου μισού του 20ου αιώνα. Η προσαρμογή των κτηρίων είναι απαραίτητη για να ανταπεξέλθουν στις σύγχρονες απαιτήσεις, χωρίς όμως να διακυβεύεται η πολιτιστική και ιστορική τους σημασία[33].

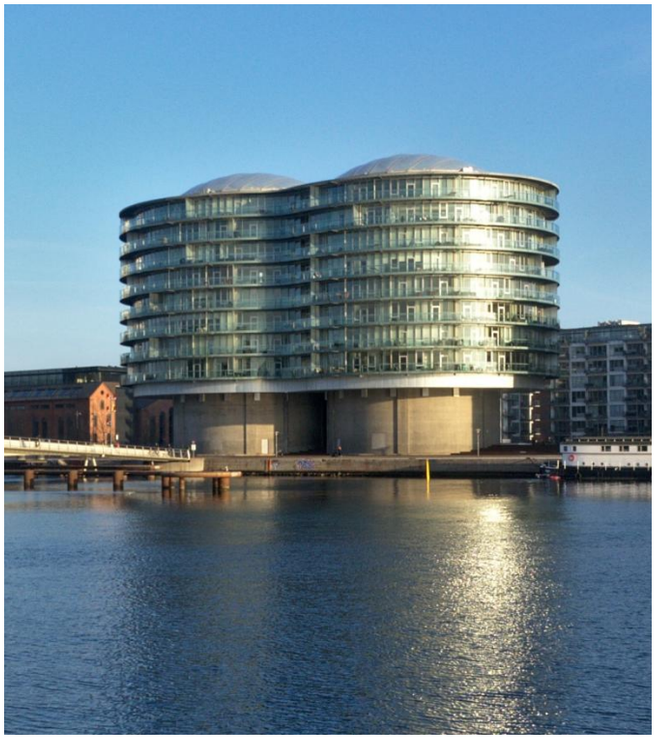

11.Ρώμη, Ιταλία

[32]Choay, 2001, p. 10-15

[33] Plevoets & Van Cleempoel, 2019, p. 14

Τα ανενεργά κτήρια δεσμεύουν πολύτιμο αστικό χώρο, με την επανένταξή τους να αποτελεί σημαντική αρχιτεκτονική πρακτική που δύναται να μετατρέψει ανενεργά κελύφη σε παραγωγικούς χώρους ικανούς να ανταπεξέλθουν στις σύγχρονες κοινωνικο-οικονομικές και πολιτισμικές ανάγκες.[34]Η επιρροή του Boito υπήρξε καθοριστική στην διεθνή θεωρία και πρακτική της διατήρησης των κτηρίων, επηρεάζοντας ουσιαστικά τη διαμόρφωση της Χάρτας των Αθηνών. Συγκεκριμένα, στο πρώτο άρθρο αναφέρεται: *«Η Διάσκεψη συνιστά ότι η κατοίκηση των κτηρίων, η οποία εξασφαλίζει τη συνέχεια της ζωής τους, θα πρέπει να ενθαρρύνεται. Τα κτήρια θα πρέπει να χρησιμοποιούνται για σκοπούς οι οποίοι σέβονται τον ιστορικό ή καλλιτεχνικό τους χαρακτήρα.»*[35]Η θέση αυτή αποτελεί μία από τις πρώιμες διεθνείς θεσμικές διατυπώσεις η οποία συνδέει την πολιτιστική κληρονομιά με τη συνέχιση της λειτουργικής ζωής των κτηρίων. Ταυτόχρονα, θέτει τις βάσεις για κάποιες σημαντικές αρχές της σύγχρονης θεωρίας της προσαρμοστικής επανάχρησης. Η βιώσιμη διατήρηση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς επιτυγχάνεται όχι μέσω της μουσειακής ακινητοποίησης των κτηρίων, αλλά της ένταξής τους σε νέες χρήσεις που δύνανται να εξασφαλίσουν την διαχρονική τους παρουσία στον κοινωνικό και αστικό ιστό, χωρίς να θίγονται οι αρχιτεκτονικές και πολιτισμικές τους αξίες.[36]

12.Gemini residence, Κοπεγχάγη

Ο ορισμός της πολιτιστικής κληρονομιάς διευρύνθηκε τον 20ου αιώνα. Ορόσημο αποτέλεσε η Σύμβαση Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO, σύμφωνα με την οποία ως πολιτιστική κληρονομιά ορίζεται το σύνολο των μνημείων, αρχιτεκτονικών συνόλων και τόπων που διαθέτουν εξέχουσα επιστημονική, ιστορική, πολιτιστική ή καλλιτεχνική αξία[37]. Το διεθνές θεσμικό πλαίσιο που μέχρι και σήμερα διαμορφώνει τις πολιτικές προστασίας και διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομίας βασίζεται σε αυτόν τον ορισμό. Ωστόσο, η θεωρία αυτή περιορίζεται αποκλειστικά σε υλικά στοιχεία και ιστορικούς χώρους.[38]

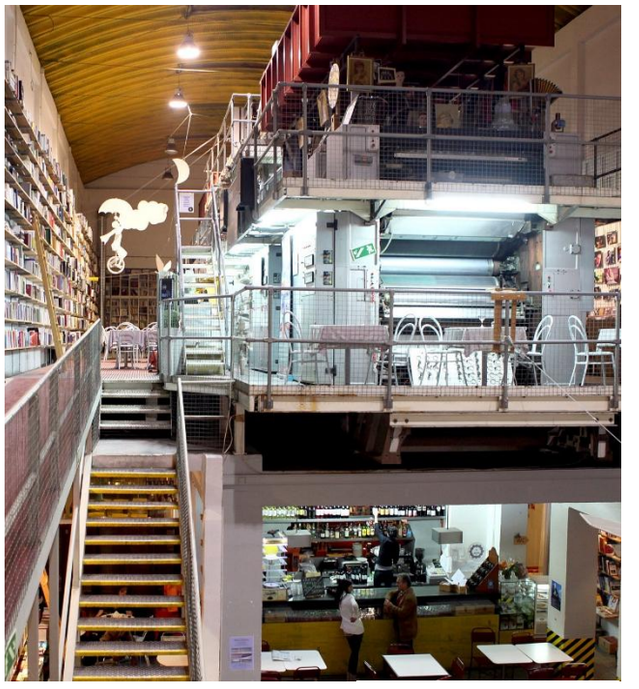
---

[34] Douglas, 2006, p. 35
[35]Plevoets & Van Cleempoel, 2019, p. 13
[36] Jokilehto, 1999, p. 289-291
[37]UNESCO, 1972, arts. 1-3
[38]Smith, 2006, p. 48-56

Ο Harrison προσεγγίζει την κληρονομιά ως μία διαρκώς εξελισσόμενη σχέση μεταξύ παρελθόντος και κοινωνικών συνόλων. Συμφωνεί πως η πολιτιστική κληρονομιά περιλαμβάνει τόσο υλικές όσο και άυλες διαστάσεις, ενσωματώνοντας παραδόσεις, μνήμες και μορφές πολιτιστικής έκφρασης. Θεωρεί πως η κληρονομιά δεν αποτελεί στατικό, αμετάβλητο σύνολο αξιών, αλλά πεδίο συνεχούς επανερμηνείας, αναπροσδιοριζόμενο από τις κοινωνικές, πολιτικές και πολιτισμικές συνθήκες[39]. Από τα τέλη του 20ου αιώνα, κτήρια νεότερης αρχιτεκτονικής παραγωγής, συμπεριλαμβανομένων έργων του μοντέρνου κινήματος και μεταπολεμικών αρχιτεκτονικών συνόλων, ξεκίνησαν να εντάσσονται σε καθεστώτα προστασίας και να αντιμετωπίζονται με την ίδια ευαισθησία όπως παλαιότερα κτήρια[40].

2γ.Η έννοια της βιομηχανική κληρονομιά

Η έννοια της βιομηχανικής κληρονομιάς διαμορφώθηκε μεταγενέστερα της πολιτιστικής, με την πρώτη αναφορά της ως «βιομηχανική αρχαιολογία» τη δεκαετία του 1950 στη Μεγάλη Βρετανία. Εκφράστηκε τότε έντονος προβληματισμός για την απώλεια βιομηχανικών εγκαταστάσεων και υποδομών, ως αποτέλεσμα των τεχνολογικών μετασχηματισμών και πολεοδομικών αναπλάσεων κατά την μεταπολεμική περίοδο[41]. Η ίδρυση της Διεθνούς Επιτροπής για την Διατήρηση της Βιομηχανικής Κληρονομιάς (TICCIH) το 1973 αποτέλεσε καθοριστικό σταθμό στην διεθνή αναγνώριση και θεσμοθέτηση της βιομηχανικής κληρονομιάς ως διακριτό πεδίο προστασίας και έρευνας[42]. Η συνεχόμενη αστική επέκταση, περιβαλλοντικές πιέσεις, η πληθυσμιακή αύξηση και οι οικονομικές μεταβολές οδήγησαν στην σταδιακή απομάκρυνση βιομηχανικών δραστηριοτήτων από τα κέντρα των πόλεων, ενώ άλλες έπαψαν να λειτουργούν. Οι εξελίξεις αυτές αποτέλεσαν τη βάση μιας εκτεταμένης εγκατάλειψης βιομηχανικών εγκαταστάσεων παγκοσμίως. Η απουσία δραστηριότητας επηρεάζει τόσο τα κτήρια όσο και τον ευρύτερο αστικό ιστό, δημιουργώντας «αστικά κενά» τα οποία συμβάλλουν στην αποδυνάμωση της κοινωνικής και

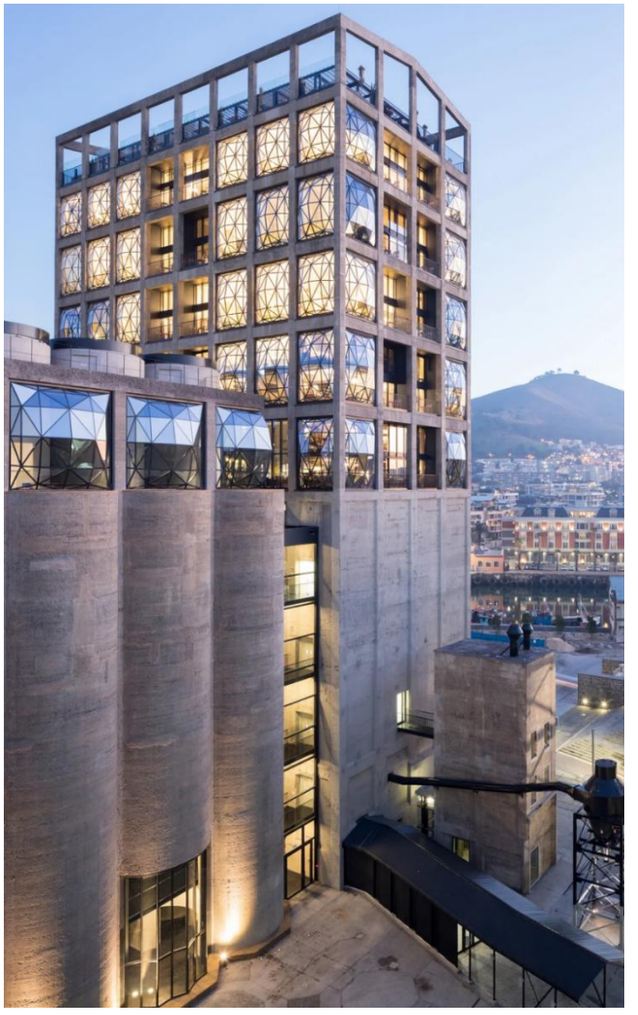
13.LX Factory, Λισαβώνα

[39]Harrison, 2013, p. 16
[40]Macdonald, 1996, p. 23
[41] Palmer & Neaverson, 1998, p. 6
[42]Douet, 2012, p. 3-5

λειτουργικής συνοχής του περιβάλλοντός τους[43]. Τα βιομηχανικά σύνολα, με τα ιδιαίτερα μορφολογικά και κατασκευαστικά χαρακτηριστικά τους, επηρεάζουν άμεσα τον χαρακτήρα του δομημένου περιβάλλοντος στο οποίο εντάσσονται και μπορούν να λειτουργήσουν ως συνδετικοί κρίκοι μεταξύ παρόντος και παρελθόντος. Η διαχρονική βιωσιμότητα τους αποτελεί κρίσιμο ζητούμενο της σύγχρονης αρχιτεκτονικής και πολεοδομικής πρακτικής.[44]

Σύμφωνα με τον Χάρτη του Nizhny Tagil, η βιομηχανική κληρονομιά ορίζεται ως το σύνολο του απομείναντος βιομηχανικού πολιτισμού που διαθέτει ιστορική, κοινωνική, τεχνολογική, αρχιτεκτονική ή επιστημονική αξία[45]. Η σπουδαιότητα των βιομηχανικών κτηρίων απορρέει λιγότερο από τις καλλιτεχνικές ή αισθητικές τους αξίες και περισσότερο από την ιστορική, κοινωνική και τεχνολογική τους διάσταση. Οι στρατηγικές διατήρησης τους επικεντρώνονται στη διαφύλαξη των βασικών δομικών στοιχείων, του μηχανολογικού εξοπλισμού και των χωρικών οργανώσεων που εξυπηρετούν την παραγωγική διαδικασία, και όχι στη διατήρηση κάθε επιμέρους αρχιτεκτονικής λεπτομέρειας[46]. Παρά την εγκατάλειψή τους, πολλά βιομηχανικά κτήρια διαθέτουν σημαντικές δυνατότητες προσαρμογής. Η μετατροπή και επανάχρηση τους αποκτά ιδιαίτερη σημασία καθώς συμβάλλει στη διατήρηση της ταυτότητας και συλλογικής μνήμης που ενσωματώνουν.[47] *«Ένα βιώσιμο κτήριο δεν είναι εκείνο που πρέπει να διαρκέσει για πάντα, αλλά εκείνο που μπορεί να προσαρμόζεται εύκολα στις μεταβαλλόμενες συνθήκες και ανάγκες»*[48]

Η αποβιομηχανοποίηση είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία πολυάριθμων εγκαταλελειμμένων βιομηχανικών κτηρίων μέσα στις πόλεις. Μέχρι και τα τέλη της δεκαετίας του 1990, οι βιομηχανικές υποδομές αντιμετωπίζονταν ως εμπόδια της αστική ανάπτυξη και μέτρο αντιμετώπισης θεωρούνταν η άμεση

14.Zeitz MOCAA, Κέιπ Τάουν

[43]Amiri, 2020, p. 9
[44]Kenney, 1980
[45]TICCIH, 2003, p. 3
[46]Palmer & Neaverson, 1998, p. 10
[47]Kenney, 1980
[48]Russell & Moffatt, 2001, p. 4

απομάκρυνσή τους[49]. Τα βιομηχανικά κτήρια μπορούν να αποκτήσουν νέες προοπτικές μέσω της επανάχρησης, υιοθετώντας νέα λειτουργικά προγράμματα και ενεργό ρόλο στον αστικό ιστό[50]. Σήμερα παρατηρείται μία ουσιαστική μεταβολή στην αντιμετώπιση των υφιστάμενων βιομηχανικών κτηρίων. Η έμφαση μετατοπίζεται από την κατεδάφιση στην επανάχρηση τους και αντιμετωπίζονται ολοένα και περισσότερο ως σύνολα με ικανότητες μετασχηματισμού και επανένταξης στην συνεχώς μεταβαλλόμενη ζωή της πόλης. Αστικές περιοχές που μελετήθηκαν στο πλαίσιο της προσαρμοστικής επανάχρησης και αστικής ανάπτυξης τον 20ου αιώνα, περιλάμβαναν πολλές βιομηχανικές εγκαταστάσεις, καθιστώντας την βιομηχανική κληρονομιά βασικό πεδίο εφαρμογής.[51]Η προσαρμοστική επανάχρηση δεν αφορά απλώς την μετατροπή εγκαταλελειμμένων κτηρίων σε δομές διαφορετικής λειτουργίας, αλλά την ουσιαστική επανενεργοποίησή τους μέσω χρήσεων που προσδίδουν νέο νόημα και δυναμική στον χώρο. Κατ 'επέκταση, τα βιομηχανικά κελύφη μπορούν να επανασυνδεθούν με την σύγχρονη αστική ζωή, διατηρώντας παράλληλα τη μνήμη και την ιστορική τους ταυτότητα.[52]

15.Zollverein, Έσσεν

Το συγκριτικά μεγαλύτερο περιθώριο προσαρμογής των βιομηχανικών κτηρίων συνδέεται με την χρονική περίοδο εξέλιξης της θεωρίας διατήρησης τους, καθώς μέχρι το 1950-1960 δεν υπήρχε κάποια πολιτική προστασίας τέτοιων συνόλων. Πολλές βιομηχανικές εγκαταστάσεις εντάχθηκαν σε καθεστώτα προστασίας έπειτα από μακροχρόνια εγκατάλειψη, καθιστώντας την επανάχρηση αναγκαία προϋπόθεση για τη διάσωσή τους. Η σύγχρονη θεωρία της διατήρησης αναγνωρίζει ότι η μακροπρόθεσμη προστασία της βιομηχανικής κληρονομιάς εξαρτάται από τη συνεχιζόμενη χρήση του κτηρίου, χωρίς απαραίτητα την αυστηρή διατήρηση της αρχικής λειτουργείας του[53]. Έτσι, η προσαρμοστική επανάχρηση έχει αναδειχθεί ως βασική αρχή διατήρησης βιομηχανικών συνόλων, συνδέοντας

[49]Lakatos, 2015
[50]Robiglio, 2017, p. 165
[51]Amiri, 2020, p. 28
[52]Smith, n.d., p.6
[53]Stratton, 2000, p. 11

στρατηγικές αστικής αναζωογόνησης και βιώσιμης ανάπτυξης και παράλληλα ενθαρρύνοντας μία πραγματιστική ισορροπία μεταξύ προστασίας και σύγχρονης αξιοποίησης[54].

Στην σύγχρονη αρχιτεκτονική πρακτική, η επανάχρηση των βιομηχανικών συνόλων θεωρείται περισσότερο εφικτή, λόγω της μεγαλύτερης χωρικής και λειτουργικής ευελιξίας τους σε αντίθεση με άλλους τύπους ιστορικών κτηρίων που απαιτούν αυστηρή διατήρηση της αρχικής μορφής, της χωρικής οργάνωσης και των αξιών που ενσωματώνουν. Αντίθετα με κτήρια όπως εκκλησίες ή μνημεία με έντονο διακοσμητικό χαρακτήρα, οι βιομηχανικές εγκαταστάσεις που σχεδιάστηκαν για την εξυπηρέτηση των παραγωγικών διαδικασιών, προϋπόθεταν ενιαίους εσωτερικούς χώρους, μεγάλα ανοίγματα, ελευθέρα ύψη και ανθεκτικά φέροντα συστήματα ικανά να προσαρμόζονται στις μεταβαλλόμενες απαιτήσεις της παραγωγής. Τα χαρακτηριστικά αυτά προσδίδουν στα βιομηχανικά κελύφη υψηλό βαθμό χωρικής προσαρμοστικότητας και διευκολύνουν τον λειτουργικό μετασχηματισμό τους χωρίς την ανάγκη για εκτεταμένες επεμβάσεις στον ιστορικό ιστό. Τα στοιχεία αυτά επιτρέπουν την ενσωμάτωση νέων λειτουργιών, όπως γραφεία, κατοικίες, πολιτιστικοί χώροι ή εκπαιδευτικές εγκαταστάσεις διατηρώντας παράλληλα τα βασικά μορφολογικά και κατασκευαστικά στοιχεία της αρχικής δομής[55].

16.Διαχείριση βιομηχανικών συνόλων

Κεφάλαιο 3ο: Κριτήρια και στρατηγικές εφαρμογής της επανάχρησης

3α.Κριτήρια εφαρμογής της επανάχρησης

Από την τρίτη δεκαετία του 21ου αιώνα, η προσαρμοστική επανάχρηση αναγνωρίζεται ως μία εγγενώς βιώσιμη στρατηγική προσέγγιση που συμβάλλει στην διαμόρφωση ενός υγιούς και

[54]Migone, 2012, p. 128
[55]Palmer & Neaverson, 1998, p. 102-105

οικονομικά επωφελούς περιβάλλοντος. Έχει μετατραπεί από εναλλακτική πρακτική σε κυρίαρχη σχεδιαστική προσέγγιση· από έσχατη λύση σε πρωταρχική επιλογή για τη διαχείριση και τον μετασχηματισμό του υφιστάμενου κτηριακού αποθέματος. Η επανάχρηση έχει αποκτήσει καίριο ρόλο στον πυρήνα του σύγχρονου σχεδιασμού και της ανάπτυξης του δομημένου περιβάλλοντος[56]. Βασικό στάδιο στη διαδικασία λήψης αποφάσεων για την προσαρμοστική επανάχρηση αποτελεί η αξιολόγηση της έκτασης των απαιτούμενων επεμβάσεων, καθώς και η διερεύνηση του αν η προσαρμογή που θα εφαρμοστεί μπορεί να διασφαλίσει τη βιωσιμότητα του κύκλου ζωής ενός κτηρίου. Η επανάχρηση επιτρέπει στα κτήρια να προσαρμοστούν στις εξελίξεις που προκύπτουν μέσα από τις μεταβαλλόμενες οικονομικές, περιβαλλοντικές και κοινωνικές συνθήκες[57]. Αυτό αποτυπώνεται χαρακτηριστικά στα βιομηχανικά κτήρια, όπου τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, όπως οι ευέλικτες εσωτερικές επιφάνειες και τα μεγάλα ανοίγματα, διευκολύνουν την προσαρμογή και την ένταξη στο σύγχρονο δομημένο περιβάλλον. Η δυνατότητα αξιοποίησης αυτών των χαρακτηριστικών καθιστά τα βιομηχανικά κτήρια κατάλληλα για την υποδοχή νέων λειτουργιών, ενισχύοντας τις προοπτικές διατήρησης και ενεργοποίησης στο πλαίσιο της προσαρμοστικής επανάχρησης.[58]

17. Ex-Junghans factory, Βενετία

Οι παράγοντες που δύνανται να επηρεάσουν την απόφαση εάν ένα κτήριο μπορεί και πρέπει να προσαρμοστεί και επαναχρησιμοποιηθεί ποικίλουν. Η θέση και ο προσανατολισμός του υφιστάμενου κτηρίου επιφέρει περιορισμούς, με τις δυνατότητες οριζόντιας επέκτασης να εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τη σχέση του κτηρίου με τα όρια του οικοπέδου. Πρέπει να λαμβάνεται υπόψιν το μέγεθος και η διάταξη του φέροντος οργανισμού, η γεωμετρία και η δομική οργάνωση του φορέα επηρεάζουν άμεσα τις σχεδιαστικές παρεμβάσεις, όπως την κατασκευή επεκτάσεων. Σε συνάρτηση με την θέση του κτηρίου, η προσβασιμότητα και ο διαθέσιμος περιβάλλοντας χώρος συνιστούν εξίσου σημαντικό παράγοντα. Η πρόσβαση θα

[56]Stone, 2023, p.488
[57]Bullen & Love, 2010, p.218-220
[58]Tan et al., 2018, p. 3-4

πρέπει να υποστηρίζεται από ανάλογες υποδομές για τη νέα χρήση. Η καταλληλότητα των υφιστάμενων δικτύων αποχέτευσης και παροχών πρέπει να αξιολογείται σε σχέση με τις νέες και αυξημένες απαιτήσεις χρήσης καθώς υπάρχει η πιθανότητα τα παλαιότερα συστήματα να μην μπορούν να ανταπεξέλθουν στις σύγχρονες ανάγκες. Εξίσου σημαντικός είναι ο σχεδιασμός της θεμελίωσης, καθώς πρέπει να υπάρχει επαρκής ανθεκτική υποδομή για να παραλάβει τα επιπρόσθετα φορτία που συνεπάγονται οι επεκτάσεις. Συμβατότητα θα πρέπει να υπάρχει και μεταξύ των νέων και υφιστάμενων υλικών που διαμορφώνουν το κτήριο, καθώς είναι απαραίτητη για την επίτευξη ενός αρχιτεκτονικά συνεκτικού αποτελέσματος. Τέλος, ρυθμίσεις του πολεοδομικού σχεδιασμού, νομικοί περιορισμοί και ειδικοί όροι προστασίας ενδέχεται να επιφέρουν περιορισμούς ως προς την έκταση και μορφή των επιτρεπόμενων επεμβάσεων[59].

18. Wielemans-Ceuppens brewery, Βρυξέλλες

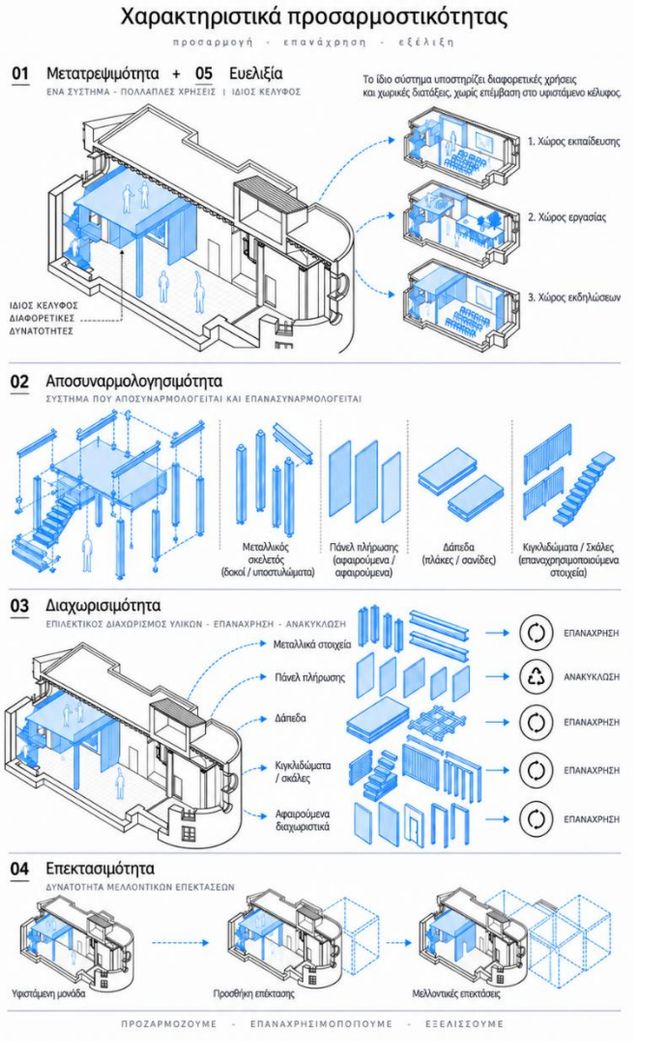
Η προσαρμοστική επανάχρηση συνιστά στρατηγική αντιμετώπισης της απαξίωσης των κτηρίων, διασφαλίζοντας την μακροπρόθεσμη επιβίωσή τους έναντι της εγκατάλειψης και κατεδάφισης. Η παρακμή παραδοσιακών βιομηχανιών όπως της κλωστοϋφαντουργίας και της χαλυβουργίας, οδήγησε στο δεύτερο μισό του 20ού αιώνα σε ένα μεγάλο πλήθος εξειδικευμένων βιομηχανικών κτηρίων που κατέστησαν ανενεργά. Απαιτούνται γόνιμες παρεμβάσεις προσαρμογής προκυμμένου ένα σύνολο να εξακολουθεί να χρησιμοποιείται αποδοτικά σε βάθος χρόνου.[60]Ιδανικά, προϋποθέτει ένα κτήριο με εγγενή ευελιξία, προσαρμοστικότητα και βιωσιμότητα. Η προσαρμοστικότητα ενός κτηρίου συνιστά θεμελιώδες γνώρισμα της διαδικασίας της επανάχρησης. Μπορεί να οριστεί ως η ικανότητα του να απορροφά τόσο μικρής όσο και μεγάλης κλίμακας μεταβολές. Τα πέντε βασικά χαρακτηριστικά της προσαρμοστικότητας ορίζονται ως εξής[61]:

1. Μετατρεψιμότητα: η δυνατότητα αλλαγής της χρήσης από οικονομικής, νομικής και τεχνικής άποψης

[59]Douglas, 2006, p.36
[60] Douglas, 2006, p. 10-15
[61]Douglas, 2006, p. 6, 146

2. Αποσυναρμολογησιμότητα: η δυνατότητα ασφαλούς, ταχείας και αποτελεσματικής απομάκρυνσης τμήματος ή του συνόλου.
3. Διαχωρισιμότητα: η δυνατότητα επαναχρησιμοποίησης ή ανακύκλωσης υλικών και δομικών στοιχείων μετά την αποσυναρμολόγηση.
4. Επεκτασιμότητα: η δυνατότητα αύξησης του όγκου ή της χωρητικότητας
5. Ευελιξία: η δυνατότητα μικρότερων ή μεγαλύτερων αλλαγών της εσωτερικής διάταξης και ανασχεδιασμού της κάτοψης για τη βελτίωση της λειτουργικής απόδοτικότητας.

Στην περίπτωση των βιομηχανικών κτηρίων, η μεταβολή των παραγωγικών δραστηριοτήτων και η απώλεια της αρχικής λειτουργίας καθιστούν ιδιαίτερα κρίσιμο ζήτημα της προσαρμογής τους σε νέες συνθήκες χρήσης.[62] Η προσαρμογή αφορά τη διαχείριση και τον έλεγχο της αλλαγής σε συνάρτηση με τα λειτουργικά και υλικά χαρακτηριστικά των υφιστάμενων κτηρίων και μπορεί να λάβει τρείς κύριες μορφές· αλλαγή στη λειτουργία, στο μέγεθος και στην απόδοση. Βασίζεται στην παραδοχή πως τα κτήρια δεν παραμένουν στατικά ως προς την χρήση ή την κατάσταση τους στη διάρκεια του κύκλου ζωής τους, αλλά συνεχώς μεταβάλλονται. Ακόμα και όταν η χρήση τους παραμένει πρακτικά αμετάβλητη, η ένταση της δραστηριότητας και το επίπεδο κατοίκισης μεταβάλλεται με την πάροδο του χρόνου[63].

19.Διάγραμμα «Χαρακτηριστικά Προσαρμοστικότητας»

3β.Στρατηγικές εφαρμογής της επανάχρησης

Δεν υπάρχει ένας μοναδικός, σαφώς ορισμένος, αποδεκτός όρος που να δηλώνει την πρακτική της μεταβολής υφιστάμενων κτηρίων, τόσο σε λειτουργικό όσο και σε αρχιτεκτονικό επίπεδο, στο φάσμα των επιστημονικών μελετών. Αντιθέτως, χρησιμοποιείται εύρος διαφορετικών όρων, όπως «προσαρμοστική επανάχρηση», «τροποποίηση», «μετασχηματισμός», «αναζωογόνηση», «αποκατάσταση», ή «αναμόρφωση». Παρόλο που οι όροι συχνά χρησιμοποιούνται ως συνώνυμοι, καλύπτουν

[62]Remøy, 2014, p. 101-105
[63]Douglas, 2006, p. 10-15

ελαφρώς διαφορετικές σημασίες και κάθε όρος μπορεί να ερμηνευθεί με διαφορετικούς τρόπους[64].

Η επανάχρηση αναδείχθηκε, από το 1970 και έπειτα, ως καίρια παράμετρος της αρχιτεκτονικής σκέψης και της θεωρίας αποκατάστασης. Στρατηγικές σχετικά με την αρχιτεκτονική παρέμβαση και επανάχρηση προσεγγίζονται από τον Machado υπό το πρίσμα της «σχέσης μορφής και δημιουργία σχέσεων». Οι στρατηγικές αυτές σύμφωνα και με άλλους ερευνητές μπορούν να διακριθούν σε δύο συστήματα ταξινόμησης[65]. Αφενός περιλαμβάνονται στρατηγικές οι οποίες περιγράφουν την φυσική παρέμβαση στο υφιστάμενο χώρο, όπως η δόμηση εντός, πάνω από, περιμετρικά ή παράλληλα του υφιστάμενου κτηρίου με σκοπό την προσαρμογή σε νέα χρήση. Επιπλέον διερευνώνται οι ευκαιρίες παρέμβασης, ένθεσης, εγκατάστασης, προσθήκης, μετατροπών, μετασχηματισμών, εκσυγχρονισμού, προσαρμογής, αντικατάστασης στο υπάρχον κτηριολογικό πρόγραμμα. Αφετέρου, υιοθετούνται στρατηγικές που περιγράφουν την αισθητική και μορφολογική σχέση μεταξύ παλιού και νέου, όπως η δόμηση σύμφωνα με το ύφος του υφιστάμενου κτηρίου, μελέτη βάση αντιθέσεων και αναλογιών ή αντιστοιχία, ενοποίηση, σύνδεση και οριοθέτηση μεταξύ υπάρχοντος και νέων στοιχείων. Ωστόσο, τα δύο αυτά συστήματα δεν διαχωρίζονται ρητά και συνήθως οι δύο προσεγγίσεις συνδυάζονται κατά την υλοποίηση ενός έργου[12].

20.Water Tower, Ουτρέχτη

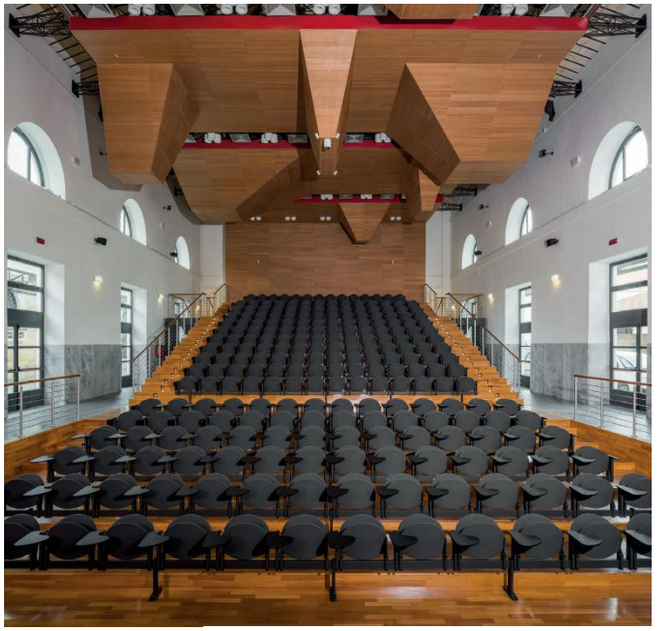
«Τα υφιστάμενα κτήρια δεν συνιστούν εμπόδιο για την σύγχρονη αρχιτεκτονική, αλλά αποτελούν το υπόβαθρο πάνω στο οποίο μπορεί να θεμελιωθεί η διατήρηση δράσεων και χρήσεων. Ο σχεδιασμός τέτοιων κτηρίων αποτελεί ένα συναρπαστικό εγχείρημα: η προσθήκη νέων στοιχείων, η επέκταση, η ένθεση στοιχείων, η οργανική διασύνδεση νέων τμημάτων με τον υφιστάμενο κτηριακό ιστό συνιστούν μία ιδιαίτερα δυναμική και δημιουργική διαδικασία.»[66]

[64]Plevoets & Van Cleempoel, 2019, p. 28

[65]Plevoets & Van Cleempoel, 2019, p. 30

[66]Plevoets & Van Cleempoel, unpublished work, as cited in Plevoets & Van Cleempoel, 2011

Κάθε νέο στοιχείο σε κτήριο ή εσωτερικό χώρο αποτελεί ευκαιρία επαναδιατύπωσης θεμελιωδών ερωτημάτων για την οργάνωση του χώρου, τις σχέσεις μεταξύ χρηστών και περιβάλλοντος, καθώς και τις προσδοκίες για τις λειτουργικές απαιτήσεις που καλείται να εξυπηρετήσει η αρχιτεκτονική. Στην επανάχρηση ενός κτηρίου ο σχεδιαστής οφείλει να διαθέτει επαρκή γνώση και βεβαιότητα ότι οι ανάγκες και οι απαιτήσεις των νέων χρήσεων θα ενσωματωθούν με επιτυχία στο αναδιαμορφωμένο κτηρίο. Απαιτείται ενδελεχής διερεύνηση των λειτουργικών, κοινωνικών και χωρικών παραμέτρων που καθορίζουν τη μελλοντική χρήση του, ώστε οι σχεδιαστικές παρεμβάσεις να ανταποκρίνονται ουσιαστικά στις νέες συνθήκες αξιοποίησης.[67]Κατά τον σχεδιασμό ή προσαρμογή ενός κτηρίου ο αρχιτέκτονας υιοθετεί μία συγκεκριμένη στρατηγική που λειτουργεί ως κατευθυντήρια δύναμη και διαμορφώνει την αρχιτεκτονική μορφή και χωρική οργάνωση του έργου. Η στρατηγική αυτή συνιστά ένα σύνολο αρχών και κανόνων που αναπτύσσονται με σκοπό τον έλεγχο και τη συνοχή της σχεδιαστικής διαδικασίας. Μπορεί να εκφράζεται μέσα από μία απλή μέθοδο οργάνωσης του χώρου και της μορφής, να καθορίζει τον τρόπο κατανομής του φέροντα οργανισμού ή να βασίζεται σε σύνθετες παραμέτρους που απορρέουν από το ιστορικό, κοινωνικό και χωρικό πλαίσιο του έργου. Στην περίπτωση της προσαρμοστικής επανάχρησης, η σχεδιαστική στρατηγική θεμελιώνεται αφενός στις ιδιαιτερότητες της υφιστάμενης κατασκευής και αφετέρου στις ανάγκες και τις απαιτήσεις των νέων χρήσεων. Διαμορφώνεται μία διαλεκτική σχέση μεταξύ παλιού και νέου, η οποία αποτελεί βασικό άξονα κάθε σχεδιαστικής απόφασης. Η υπάρχουσα δομή δεν μπορεί να αγνοηθεί, κάθε νέα αρχιτεκτονική παρέμβαση οφείλει να λαμβάνει υπόψη τα μορφολογικά, κατασκευαστικά και συμβολικά χαρακτηριστικά της. Ο σχεδιασμός μετατρέπεται σε μία διαδικασία διαπραγμάτευσης μεταξύ προσαρμογής, μετασχηματισμού και διατήρησης, με σκοπό την επίτευξη μίας ουσιαστικής συνέχειας των διαφορετικών χρονικών φάσεων του κτηρίου[68].

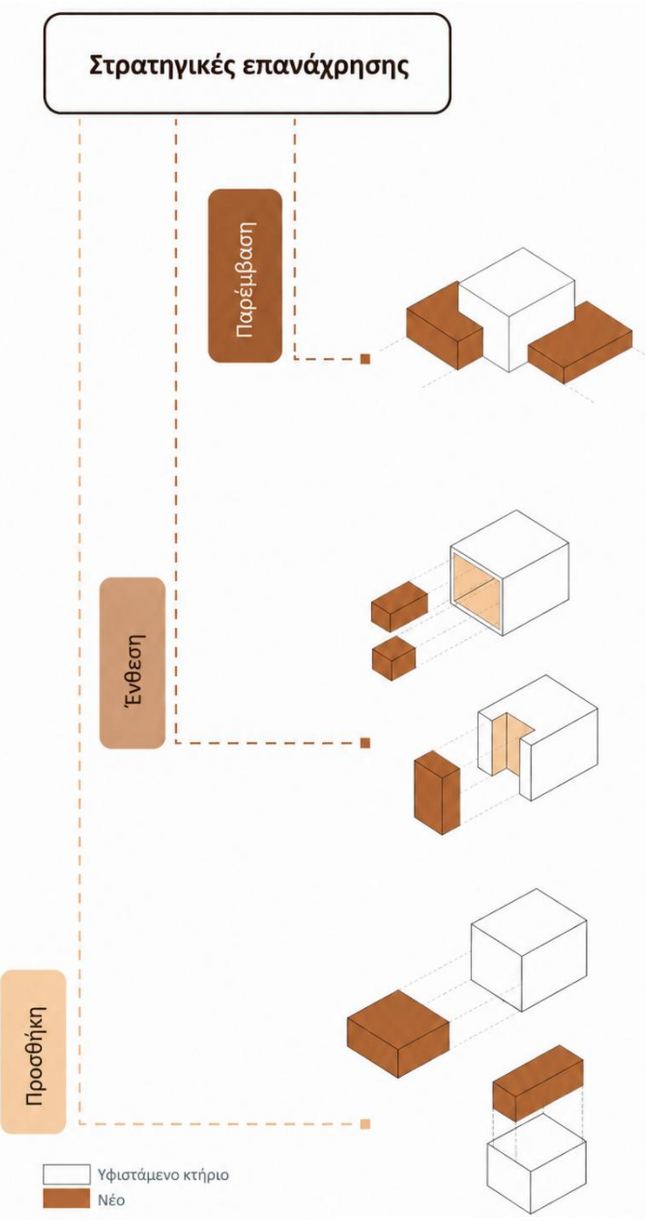
21.Roma Tre Architecture Department, Ρώμη

[67]Brooker & Stone, 2018, p. 44
[68]Brooker & Stone, 2018, p. 69

Οι στρατηγικές που εφαρμόζονται στις διαδικασίες προσαρμογής μπορούν να ταξινομηθούν σε τρεις βασικές κατηγορίες, την παρέμβαση στο υφιστάμενο κτήριο, την ένθεση ή εισαγωγή νέων στοιχείων και την προσθήκη ανεξάρτητων, αναστρέψιμων στοιχείων.[69]

Η παρέμβαση στο υφιστάμενο κτήριο αποτελεί στρατηγική η οποία χαρακτηρίζεται από υψηλό βαθμό αφομοίωσης μεταξύ του υφιστάμενου κτηρίου και των νέων στοιχείων. Πρόκειται για διαδικασία μετασχηματισμού όπου τα υπάρχοντα στοιχεία και τα νέα τμήματα αναπτύσσουν μία σχέση αλληλεξάρτησης, σε τέτοιο βαθμό που η τελική αρχιτεκτονική σύνθεση διαμορφώνεται μέσα από την συνύπαρξή τους. Οι επεμβάσεις μπορεί να είναι προσθετικές, με την εισαγωγή νέων κατασκευαστικών στοιχείων, ή αφαιρετικές, με την απομάκρυνση τμημάτων της αρχικής δομής προκομένου να καταστεί υλοποιήσιμη η προσαρμογή του κτηρίου στις νέες χρήσεις. Στην προσέγγιση αυτή, βασικό άξονα καθορισμού της νέας αρχιτεκτονικής πρότασης αποτελεί η υφιστάμενη κατασκευή, επηρεάζοντας τη διάταξη των χώρων, τις μεταξύ τους σχέσεις, την κλίμακα και τις αναλογίες της σύνθεσης.

Η ένθεση συνίσταται στην εισαγωγή ενός νέου στοιχείου εντός ή σε άμεση σχέση με το υφιστάμενο κτήριο, δημιουργώντας μία σαφή αλλά ισορροπημένη σχέση μεταξύ νέου και παλιού. Τα δύο τμήματα διατηρούν σε μεγάλο βαθμό την αυτονομία και τον ιδιαίτερο χαρακτήρα τους. Το νέο στοιχείο που εισάγεται εμφανίζεται ως διακριτή και αναγνωρίσιμη αρχιτεκτονική οντότητα, σχεδιασμένη ώστε να μπορεί να προσαρμόζεται με ακρίβεια στα χωρικά όρια του υφιστάμενου κελύφους. Η ένθεση δεν περιορίζεται αποκλειστικά στο εσωτερικό του έργου, αλλά μπορεί να τοποθετηθεί σε άμεση επαφή ή ακόμα και να περιβάλλει το υφιστάμενο κτήριο. Η στρατηγική αυτή συνεπάγεται συνήθως περιορισμένες επεμβάσεις στην αρχική δομή, με το παλιό και το νέο να διαφοροποιούνται ευδιάκριτα. Στην ένθεση τα αρχιτεκτονικά μέρη συμμετέχουν ισότιμα στη

22.Διάγραμμα στρατηγικών

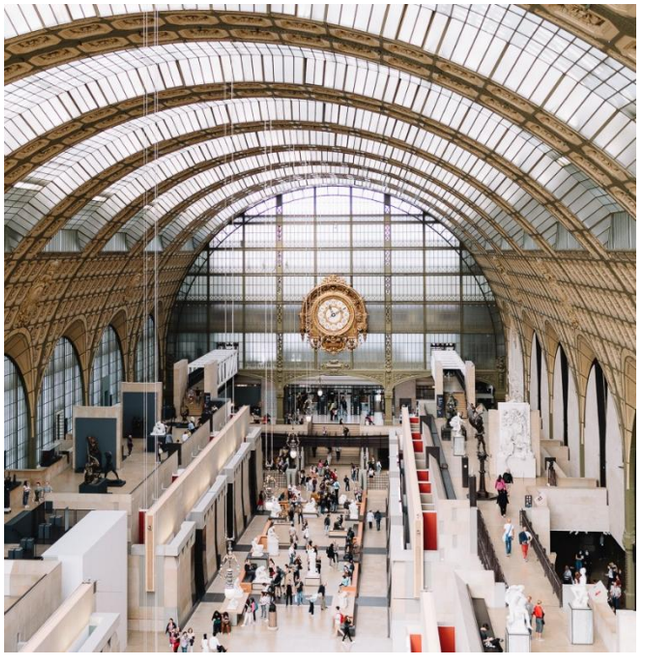
[69]Brooker & Stone, 2018, p. 69-71

διαμόρφωση της σύνθεσης, εκφράζονται όμως μέσα από διαφορετικά μορφολογικά και σχεδιαστικά «λεξιλόγια».

Η προσθήκη ανεξάρτητων στοιχείων αποτελεί την ηπιότερη μορφή παρέμβασης, καθώς αναφέρεται στην προσθήκη τμημάτων ή κατασκευών χωρίς ουσιαστική τροποποίηση της βασικής δομής του υφιστάμενου κτηρίου. Κύριο χαρακτηριστικό αυτής της στρατηγικής είναι η αναστρεψιμότητα της, δεδομένου ότι τα προστιθέμενα στοιχεία μπορούν να αφαιρεθούν σε μεταγενέστερο χρόνο χωρίς να επιφέρουν κάποια αλλαγή στην αρχική κατάσταση του κτηρίου. Τα νέα στοιχεία λειτουργούν ανεξάρτητα από τον υφιστάμενο φορέα και συνήθως η κλίμακά τους είναι περιορισμένη, ο χαρακτήρας τους προσωρινός ή έχουν συγκεκριμένο χρόνο ζωής.[70]

Κεφάλαιο 4ο: Παραδείγματα εφαρμογής

Η επανάχρηση κτηρίων πολιτιστικής αξίας συνδέεται κυρίως με τη μετατροπή τους σε χώρους πολιτισμού και ειδικότερα σε μουσεία. Η τάση αυτή είναι εμφανής και στην περίπτωση των βιομηχανικών κτηρίων, με την επανάχρησή τους για πολιτιστικές λειτουργίες να αποτελεί διαδεδομένη πρακτική.[71]Η λειτουργία αυτή ευνοείται από τα ιδιαίτερα χωρικά χαρακτηριστικά των βιομηχανικών κτηρίων, τα οποία ανταποκρίνονται καλά στις απαιτήσεις εκθεσιακών και πολιτιστικών χρήσεων, επιτρέποντας τη διατήρηση σημαντικού μέρους του υφιστάμενου κτηρίου.[72] Η μουσειακή χρήση επιτρέπει τη διατήρηση και ανάδειξη της υλικής υπόστασης, της μνήμη και της ιστορίας του κτηρίου.[73]

23. Musée d'Orsay, Παρίσι

Η επανάχρηση δεν περιορίζεται όμως στη μουσειακή λειτουργία. Μπορεί να περιλαμβάνει οικιστικές, εμπορικές, διοικητικές, εκπαιδευτικές και κοινωνικές χρήσεις, καθώς και συνδυασμούς διαφορετικών λειτουργιών.[74] Η διερεύνηση των εναλλακτικών αυτών αποκτά ιδιαίτερη σημασία στα βιομηχανικά κτήρια, με τα

[70] Brooker & Stone, 2018, p. 69-71
[71] Fragner, 2012, p. 112–114
[72] Quaghebeur, 2000, p. 98
[73] Negri, 2012, p. 183–185
[74] Çakır & Edis, 2022, p. 82-85

ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους να μπορούν να υποστηρίξουν διαφορετικά προγράμματα για την ενεργή επανένταξή τους στη ζωή της πόλης.[75] Η προσέγγιση αυτή αποτελεί βασικό κριτήριο επιλογής των παραδειγμάτων της παρούσας εργασίας, η οποία επικεντρώνεται σε διαφορετικές και ενεργές επαναχρήσεις των βιομηχανικών κελυφών.

4α.La Fabrica

Ο Ricardo Bofill αγόρασε το εγκαταλειμμένο εργοστάσιο τσιμέντου στο Sant-Just Desvern της Βαρκελώνης στις αρχές του 1970, και η διαδικασία μετασχηματισμού του σε κατοικία και αρχιτεκτονικό γραφείο ολοκληρώθηκε το 1975.[76]Η επέμβαση τοποθετείται σε μια κρίσιμη περίοδο για την αρχιτεκτονική. Ο αυστηρός Μοντερνισμός αμφισβητείται και σταδιακά αναδύονται τάσεις που σχετίζονται με τον Μεταμοντερνισμό, τον Κριτικό τοπικισμό και την αναζήτηση μιας πιο σύνθετης σχέσης μεταξύ σύγχρονης αρχιτεκτονικής και της μνήμης του παρελθόντος.[77] Το τέλος της δικτατορίας του Φράνκο το 1975 σηματοδοτεί μία ευρύτερη πολιτισμική επαναδιαπραγμάτευση στην Καταλονία. Το έργο του Bofill την περιόδου αυτή χαρακτηρίζεται από τη συνύπαρξη σύγχρονων μορφών με ιστορικές και πολιτισμικές αναφορές, τοποθετώντας τη La Fábrica στο σημείο όπου η υπάρχουσα κατασκευή αρχίζει να αντιμετωπίζεται ως ενεργό μέρος του σχεδιασμού. [78]

24. La Fábrica, Βαρκελώνη

25. La Fábrica, πλήρες συγκρότημα

Η αφετηρία της επέμβασης ήταν το εγκαταλειμμένο βιομηχανικό συγκρότημα. Περιλάμβανε μεγάλες αίθουσες, βοηθητικές κατασκευές και τριάντα κυλινδρικά σιλό, ενώ μεταγενέστερες προσθήκες είχαν συσσωρευτεί στα αρχικά τμήματα ακολουθώντας τις αλλαγές της παραγωγικής διαδικασίας. Ο Bofill δεν επιχείρησε να αποκαταστήσει το συγκρότημα σε μια αρχική μορφή. Ξεκίνησε αφαιρώντας τμήματα που ήταν περιττά ώστε να αποκαλυφθούν οι μορφές και οι χωρικές δυνατότητές του[79]. Η νέα

[75] Quaghebeur, 2000, p. 98
[76] Brooker & Stone, 2018, p. 51
[77] Frampton, 1980
[78] Arza Garaloces & Larumbe Machín, 2024, p.15
[79] Brooker & Stone, 2018, p. 50-52

χρήση δεν επιβάλλεται στο παλιό εργοστάσιο, αλλά προκύπτει από την ανάγνωση της υφιστάμενης κατασκευής. Η αναδιαμόρφωση νοείται ως μορφή «επανεγγραφής», όπου το αρχικό κτήριο αποτελεί το πρώτο επίπεδο πάνω στο οποίο εγγράφεται η νέα αρχιτεκτονική.[80] Στη La Fábrica, η αρχή αυτή γίνεται μέθοδος σχεδιασμού.

Η ανάγνωση της κατασκευής οδήγησε τον Bofill να αναγνώσει τη δυνατότητα διαφορετικών χρήσεων. Δώδεκα από τα σιλό διατηρήθηκαν και μετατράπηκαν σε γραφεία, εργαστήρια και οικιστικούς χώρους, ενώ η μεγάλη αίθουσα του εργοστασίου, ύψους πάνω από 10 μέτρα μετατράπηκε σε χώρο συνεδριάσεων και εκθέσεων.[81] Εδώ γίνεται εμφανές ένα βασικό πλεονέκτημα της βιομηχανικής αρχιτεκτονικής: τα μεγάλα ανοίγματα, οι γενναιόδωρες διαστάσεις και η στιβαρότητα της κατασκευής επιτρέπουν τη μεταβολή του προγράμματος χωρίς την κατάργηση του χωρικού της χαρακτήρα. Η δυνατότητα αυτή συνδέεται με την προσαρμοστικότητα του κτηρίου. Στη La Fábrica η δομή μπορεί να μετατραπεί λειτουργικά, να δεχθεί αφαιρέσεις και να φιλοξενήσει διαφορετικές χωρικές οργανώσεις.[82]

Ακριβώς σε αυτή τη σχέση ανάμεσα στο υφιστάμενο και το νέο διαμορφώνεται η στρατηγική της παρέμβασης. Οι νέοι χώροι δεν τοποθετούνται ανεξάρτητα μέσα στο εργοστάσιο, αλλά σχεδιάζονται σε συνάρτηση με τις διαστάσεις, τις αναλογίες και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των χώρων. Νέοι τοίχοι συμπληρώνουν επιμέρους ενότητες, νέα ανοίγματα δημιουργούνται όπου απαιτείται φως και πρόσβαση, ενώ νέα στοιχεία κυκλοφορίας εισάγονται στην υφιστάμενη δομή, όπως η κυκλική σκάλα στο εσωτερικό ενός σιλό. Έτσι, η μετατρεψιμότητα εκφράζεται στην αλλαγή από παραγωγική σε οικιστική, εργασιακή και πολιτιστική χρήση, η ευελιξία στη δυνατότητα διαφορετικής οργάνωσης των μεγάλων χώρων, ενώ η απόσυναρμολόγηση και η διαχωρισιμότητα στη δυνατότητα επιλεκτικής αφαίρεσης και εισαγωγής στοιχείων.[83]

26. La Fábrica, κεντρική αίθουσα

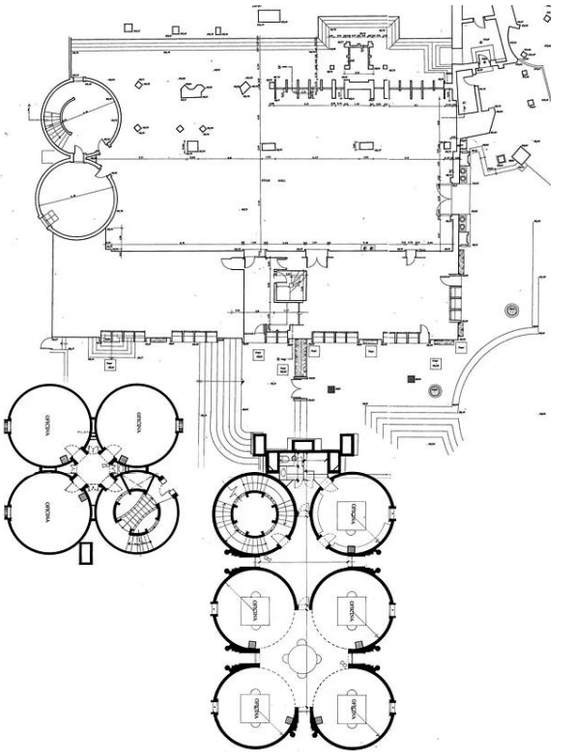
27. La Fábrica, Διαμορφωμένο Σιλό με σκάλα

28. La Fábrica, Γραφείο (διαμορφωμένο Σιλό)

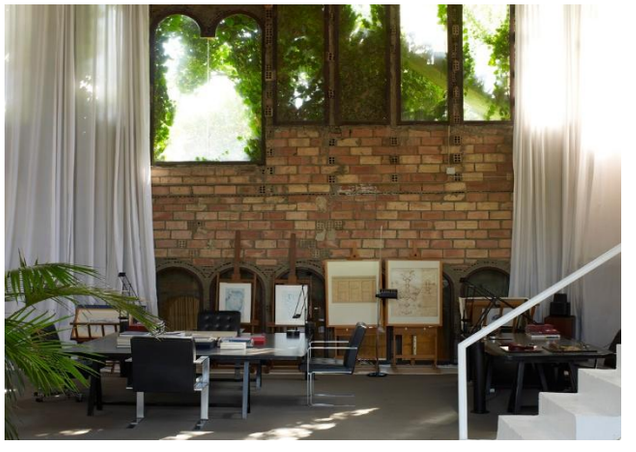
[80] Plevoets & Van Cleempoel, 2019, p. 16-17
[81] Brooker & Stone, 2018, p. 50-52
[82] Arza Garaloces & Larumbe Machín, 2024, p. 15
[83] Brooker & Stone, 2018, p. 50-52

Η ίδια λογική διαφαίνεται στην αντιμετώπιση της υλικότητα του εργοστασίου. Οι επιφάνειες εμφανούς σκυροδέματος καθαρίστηκαν και παρέμειναν ακατέργαστες, ενώ βιομηχανικά κατάλοιπα, όπως οι μεγάλες μεταλλικές χοάνες, διατηρήθηκαν στη θέση τους.[84] Η προηγούμενη λειτουργία δεν διαγράφηκε, αλλά έγινε μέρος της νέας χρήσης. Ανταποκρίνεται έτσι στην αντίληψη της κληρονομιάς ως διαρκώς εξελισσόμενης σχέσης ανάμεσα στο παρελθόν και τις κοινωνίες που την επανερμηνεύουν.[85] Στην περίπτωση της βιομηχανικής κληρονομιάς, η αξία αυτή είναι ιδιαίτερα έντονη, καθώς τα βιομηχανικά κτήρια αποτελούν τεκμήρια της παραγωγικής, κοινωνικής και οικονομικής ιστορίας ενός τόπου.[86]Η διατήρηση της La Fábrica δεν λειτουργεί ως εμπόδιο της ανάπτυξη αλλά ως προϋπόθεση. Το εγκαταλειμμένο παραγωγικό συγκρότημα μετατρέπεται σε ενεργό χώρο αποκτώντας εκ νέου θέση στη σύγχρονη ζωή.[87]Η αξιοποίηση του υφιστάμενου κτηρίου συνδέει τη διατήρηση με την ανάπτυξη, καθώς η αξία του παρελθόντος διατηρείται μέσω της ένταξής του στις νέες ανάγκες.[88] Η La Fábrica αποτυπώνει έτσι στην πράξη τη θέση ότι η διατήρηση και η εξέλιξη της πόλης μπορούν να συνυπάρξουν μέσα από τον μετασχηματισμό του υπάρχοντος.

29. La Fábrica, κάτοψη

Ιδιαίτερη σημασία αποκτά, τέλος, η χρονική απόσταση που χωρίζει την επέμβαση του Bofill από τη σημερινή συζήτηση της προσαρμοστική επανάχρηση. Η La Fábrica διαμορφώνεται το 1975, περίοδο όπου η επανάχρηση μόλις αρχίζει να συγκροτείται ως διακριτό θεωρητικό και σχεδιαστικό πεδίο θέτοντας ερωτήματα για τη σχέση παλιού και νέου.[89] Το έργο αποκτά ιδιαίτερη σημασία καθώς εφαρμόζει μία λογική που τότε ακόμη διαμορφωνόταν θεωρητικά. Πενήντα και χρόνια μετά, το συγκρότημα εξακολουθεί να λειτουργεί ως κατοικία και χώρος

30. La Fábrica, εσωτερικό

[84] Brooker & Stone, 2018, p. 50-52
[85] Harrison, 2013*, p. 16*
[86] Bergeron, 2012, p. 33-35
[87] Brooker & Stone, 2018, p. 50-52
[88] UNESCO World Heritage Centre, 2010, p. 27
[89] Plevoets & Van Cleempoel, 2019, p. 7,19

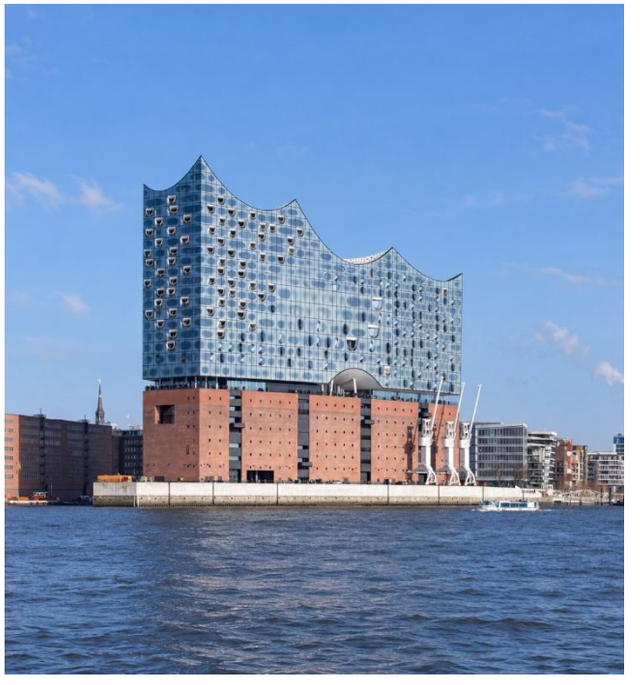
εργασίας.[90] Η χρονική αυτή συνέχεια αναδεικνύει τη διαχρονικότητα της επανάχρησης ως αρχιτεκτονική πρακτική.

4β.Elbphilharmonie

Η Elbphilharmonie βρίσκεται στο λιμάνι του Αμβούργου, σε μια περιοχή όπου η απομάκρυνση των παραδοσιακών λιμενικών δραστηριοτήτων δημιούργησε την ανάγκη επαναπροσδιορισμού της. Ο μετασχηματισμός των πρώην λιμενικών βιομηχανικών εγκαταστάσεων συνδέεται με την αναζήτηση μιας νέας αστικής ταυτότητας και την ενεργοποίηση της δημόσιας ζωής μέσω του πολιτισμού. Στο πλαίσιο ανάπτυξης της περιοχής, η διατήρηση και επανάχρηση υφιστάμενων κτηρίων αποτέλεσε βασική πρακτική, με τις παλιές αποθήκες να εντάσσονται σε νέες πολιτιστικές και μεικτές χρήσεις.[91] Για την στέγαση της φιλαρμονικής επιλέχθηκε η Kaispeicher A, μεγάλη αποθήκη υλοποιημένη το 1963–1966 σε σχέδια του Werner Kallmorgen, και παρέμεινε σε λειτουργία έως τα τέλη του 20ού αιώνα. Μετά την παύση λειτουργίας έμεινε ανενεργή, μέχρι την απόφαση της μετατροπής της το 2004.[92]

31.Kaispeicher, Λιμάνι Αμβούργου

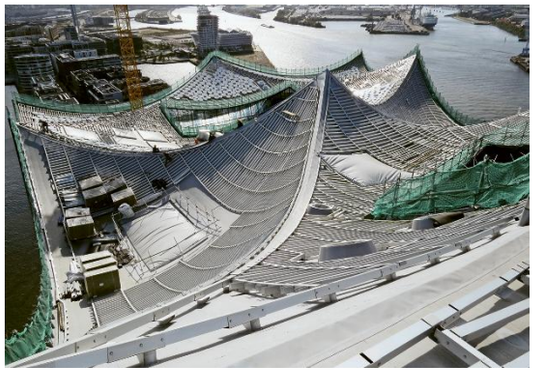
32.Elbphilharmonie, Λιμάνι Αμβούργου

Οι Herzog & de Meuron επέλεξαν να διατηρήσουν το υφιστάμενο κτήριο ως βάση της νέας αρχιτεκτονικής, πάνω στην οποία εισάγεται ένας διακριτός και αυτοτελής νέος όγκος. Η Elbphilharmonie σχεδιάζεται σε ένα αρχιτεκτονικό περιβάλλον επηρεασμένο από την τάση του αποδομισμού και του “conceptual approach”, όπου τα όρια της αρχιτεκτονικής μορφής διευρύνονται. Το υφιστάμενο κτήριο αντιμετωπίζεται ως κατασκευή με ισχυρό χαρακτήρα και σημαντική δομική επάρκεια, αξιοποιώντας τη λογική δόμησής του για την στήριξη του νέου προγράμματος. Η πρόταση προέβλεπε ένα σύνθετο σύνολο με πολιτιστικές, δημόσιες, εμπορικές και οικιστικές λειτουργίες, όπως αίθουσες συναυλιών, χώροι μουσικής εκπαίδευσης, εστιατόρια, μπαρ, ξενοδοχείο, κατοικίες και χώρους στάθμευσης. Η Elbphilharmonie σχεδιάστηκε ως νέος αστικός προορισμός, συνδυάζοντας την πολιτιστική παραγωγή με την κοινωνική και

[90] Brooker & Stone, 2018, p. 50-52
[91] HafenCity Hamburg GmbH (n.d.)
[92] Herzog & de Meuron (n.d.)

αστική ζωή, μετατρέποντας το πρώην λιμενικό κτήριο σε σημείο αναφοράς.[93]Η αρχιτεκτονική αξία της Kaispeicher συνδέεται με την ιστορία του λιμανιού και της πόλης, και σε αντίθεση με τις υπόλοιπες λιμενικές αποθήκες που επιχειρούσαν να ενταχθούν μορφολογικά στην εικόνα της πόλης, αυτή διαφοροποιείται. Πρόκειται για ένα βαρύ κτήριο από τούβλο, με αυστηρές και συμπαγείς όψεις, όπου ο κάναβος των ανοιγμάτων 50×75εκ. αποτελεί περισσότερο δομικό στοιχείο παρά πραγματικά ανοίγματα.[94]Η διατήρησή του Kaispeicher συνδέει την Elbphilharmonie με την προηγούμενη ταυτότητα της περιοχής, λειτουργώντας ως σταθερό υλικό σημείο αναφοράς και τεκμήριο της κοινωνικοοικονομικής ιστορίας του τόπου.[95] Το υφιστάμενο κτήριο λειτουργεί ως «τόπος μνήμης», καθώς η νέα χρήση διατηρεί το παρελθόν του ως υλικό, λειτουργικό και συμβολικό τόπο.[96]

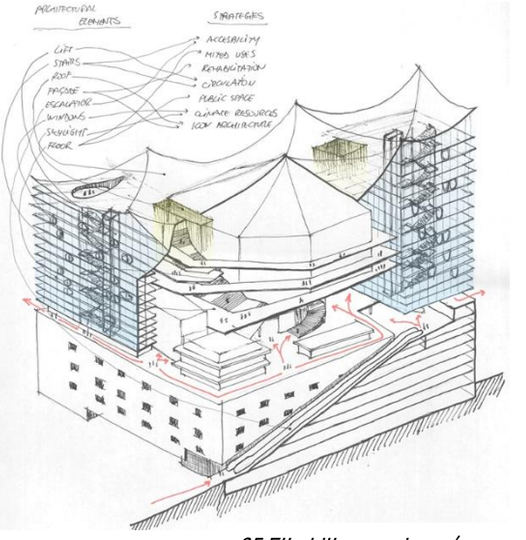
Η μετάβαση από ανενεργή αποθήκη σε ενεργό αστικό χώρο επιβεβαιώνει ότι η λειτουργική απαξίωση μπορεί να αποτελέσει αφετηρία για νέες δυνατότητες επανάχρησης.[97] Στην Elbphilharmonie, η μεταβολή της αρχικής χρήσης, η προσαρμογή της υπάρχουσας κατασκευής σε σύνθετο πρόγραμμα και η επέκτασή της στον νέο κτηριακό όγκο αναδεικνύουν διαφορετικές διαστάσεις της προσαρμοστικότητας. Η διαδικασία της επανάχρησης βασίστηκε στη ριζική αναδιοργάνωση του εσωτερικού της Kaispeicher. Το υφιστάμενο κτήριο απόγυμνώθηκε εσωτερικά και η θεμελίωση από πασσάλους οπλισμένου σκυροδέματος ενισχύθηκε.[98] Η δυνατότητα μεταβολής της εσωτερικής διάταξης εκφράζει την ευελιξία, η αξιοποίηση της κατασκευής για διαφορετικό πρόγραμμα τη μετατρεψιμότητα, ενώ η ανάπτυξη του νέου όγκου πάνω από το υφιστάμενο την επεκτασιμότητα του. Οι λειτουργικές, κοινωνικές και χωρικές απαιτήσεις της νέας χρήσης ενσωματώνονται χωρίς να εξαλείφουν τις ποιότητες του υφιστάμενου κτηρίου.[99] Το

33.Elbphilharmonie, κατασκευή οροφής

34.Elbphilharmonie, απογύμνωση εσωτερικού

35.Elbphilharmonie, σκίτσο

[93] Elbphilharmonie (n.d.)
[94] Herzog & de Meuron (n.d.)
[95] Bergeron, 2012, p. 33-36
[96] Nora,1989
[97] Remøy, 2014, p.102
[98] Herzog & de Meuron. (n.d.)
[99] Brooker & Stone, 2018, p. 84-85

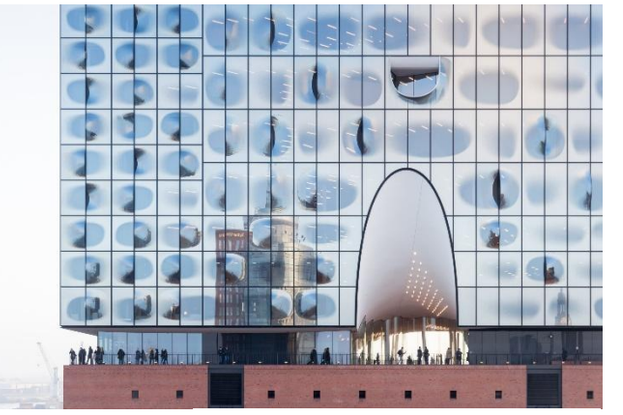
υφιστάμενο κτήριο αντιμετωπίζεται ως φορέας υλικών, ιστορίας και προηγούμενων χρήσεων, των οποίων η αξία επανεξετάζεται σε συνάρτηση με τις νέες απαιτήσεις.[100]

Η νέα κατασκευή προκύπτει μορφολογικά από το περίγραμμα του Kaispeicher και διατηρεί το αποτύπωμα της κάτοψης του πλίνθινο όγκου πάνω στον οποίο αναπτύσσεται. Το νέο τμήμα διαφοροποιείται αισθητά από την ήρεμη και λιτή γεωμετρία της υφιστάμενης αποθήκης. Η κυματοειδής στέγη υψώνεται στα 108 μέτρα, μετατρέποντας την Elbphilharmonie σε νέο τοπόσημο. Η νέα γυάλινη κατασκευή διατηρεί τη δική της μορφολογική και υλική ταυτότητα, δημιουργώντας έναν μεγάλης κλίμακας, ιριδίζοντα κρυσταλλικό όγκο, η επιφάνεια του οποίου αντανακλά τον ουρανό, το νερό και την πόλη. Η αντίθεση αυτή καθιστά ευδιάκριτη τη συνύπαρξη του υφιστάμενου και του νέου, χωρίς το ένα να αφομοιώνεται από το άλλο.[101] Η σχέση αυτή ανταποκρίνεται στη λογική της ένθεσης, όπου ένα διακριτό νέο στοιχείο εισάγεται σε άμεση σχέση με το υπάρχον, προσαρμόζεται στα χωρικά του όρια και διατηρεί την αυτονομία και το αρχιτεκτονικό του λεξιλόγιο.[102] Το παλιό και το νέο εκφράζονται μέσα από διαφορετικά υλικά και κατασκευαστικές λογικές, δημιουργώντας ισορροπία μέσω της διαφοροποίησής τους. Η επιλογή αυτή απαντά στο ερώτημα της προσαρμοστικής επανάχρησης για τη σχέση παλιού και νέου, χωρίς να χαθούν οι αξίες του υφιστάμενου κτηρίου.[103]

Ιδιαίτερη σημασία για τη σύνδεση των δύο αρχιτεκτονικών στρωμάτων έχει η Plaza, η οποία τοποθετείται ανάμεσα στο παλιό Kaispeicher και τη νέα γυάλινη κατασκευή. Η επιφάνεια της παλιάς στέγης μετατρέπεται σε δημόσιο χώρο και λειτουργεί ως χωρική «άρθρωση» ανάμεσα στο παλιό και νέο, επιτρέποντας την κίνηση περιμετρικά του κτηρίου και την πανοραμική θέα προς το λιμάνι και την πόλη. Έτσι, ένας χώρος που ανήκε στην υποδομή της βιομηχανικής αποθήκης μετασχηματίζεται σε δημόσιο σημείο συνάντησης.[104] Η Plaza υπερβαίνει τον ρόλο του

36.Elbphilharmonie, Plaza

37. Elbphilharmonie, νέα ιριδίζοντα όψη

38.Elbphilharmonie, τρισδιάστατη αναπαράσταση

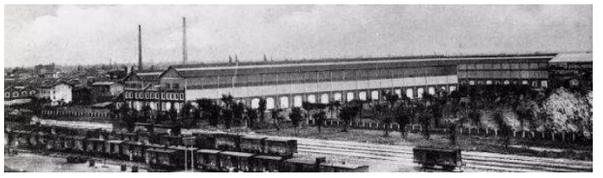
[100] Plevoets & Van Cleempoel, 2019
[101] Herzog & de Meuron. (n.d.)
[102] Brooker & Stone, 2018, p. 84-85
[103] Plevoets & Van Cleempoel, 2019
[104] Herzog & de Meuron. (n.d.)

χώρου μετάβασης, επαναπροσδιορίζοντας τη σχέση του πρώην βιομηχανικού κτηρίου με το δημόσιο πεδίο και το παρελθόν του τόπου.[105]

Η υφιστάμενη κατασκευή λειτουργεί ως ενεργό δομικό, χωρικό και ιστορικό στοιχείο της νέας αρχιτεκτονικής. Η στιβαρότητα, η υλικότητα και η σχέση του Kaispeicher με το λιμάνι παραμένουν ουσιώδη χαρακτηριστικά της σύνθεσης, ενώ η διατήρηση του κελύφους καθιστά ορατή τη χρονική συνέχεια του τόπου. Η Elbphilharmonie δείχνει ότι η προσαρμοστική επανάχρηση μπορεί να είναι ταυτόχρονα διαδικασία διατήρησης και μετασχηματισμού: οι αξίες, η υλικότητα και η μνήμη του υφιστάμενου κτηρίου διατηρούνται, ενώ η ένθεση νέας, αυτοτελούς αρχιτεκτονικής οντότητας επιτρέπει την ενσωμάτωση σύγχρονου πολιτιστικού προγράμματος και την επανένταξη του πρώην λιμενικού κτηρίου στη σύγχρονη ζωή του Αμβούργου.[106]

4γ.Shed 19

Το Shed 19 προκύπτει από τη μεταμόρφωση των πρώην Officine Meccaniche Reggiane, ενός από τα σημαντικότερα βιομηχανικά συγκροτήματα της Reggio Emilia. Η ιστορία των εγκαταστάσεων ξεκινά το 1901, όταν η επιχείρηση Officine Righi εγκαταστάθηκε στην περιοχή Santa Croce, σε άμεση γειτνίαση με τον κεντρικό σιδηροδρομικό σταθμό. Το 1904 η επιχείρηση εξειδικεύτηκε στην κατασκευή σιδηροδρομικού υλικού, ενώ στη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου η παραγωγή επεκτάθηκε και σε πολεμικό υλικό. Στα μέσα της δεκαετίας του 1930 δημιουργήθηκε σημαντικό αεροναυπηγικό τμήμα, μεταβάλλοντας εκ νέου τον παραγωγικό χαρακτήρα του συγκροτήματος. Η σταδιακή παρακμή της βιομηχανικής δραστηριότητας και οι διαδοχικές αλλαγές ιδιοκτησίας οδήγησαν στην οριστική παύση λειτουργίας το 2008. Η πολυκύμαντη αυτή πορεία συνδέεται με τις τεχνολογικές και κοινωνικοοικονομικές μεταβολές του 20ού

39.Officine Meccaniche Reggiane, Reggio Emilia

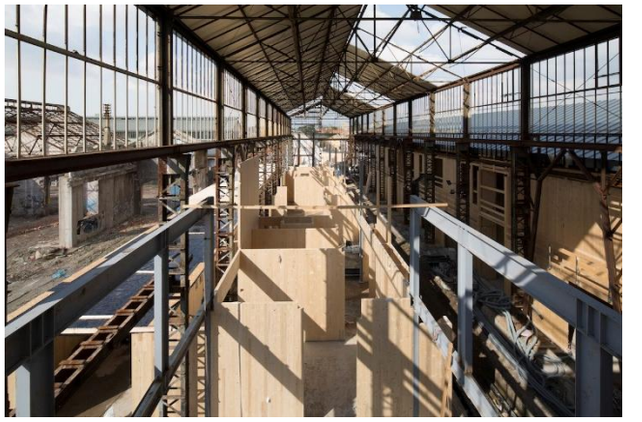
40.Reggiane Parco Innovazione, Reggio Emilia

[105] Elbphilharmonie (n.d.)
[106] Herzog & de Meuron. (n.d.)

αιώνα και αναδεικνύει το συγκρότημα σε υλικό τεκμήριο της παραγωγικής και κοινωνικής ιστορίας της πόλης.[107]

Η επανάχρηση του Shed 19 εντάσσεται σε μια περίοδο όπου τα ζητήματα βιωσιμότητας αποκτούν μεγάλη βαρύτητα στον αρχιτεκτονικό και αστικό σχεδιασμό, τόσο σε κοινωνικό όσο και περιβαλλοντικό επίπεδο. Η διατήρηση και ενεργοποίηση του υπάρχοντος βιομηχανικού αποθέματος αποκτά κοινωνική διάσταση, συνδέοντας την προστασία της συλλογικής μνήμης, την αστική αναγέννηση και επανένταξη εγκαταλελειμμένων χώρων στη σύγχρονη ζωή. Η εγκατάλειψη των βιομηχανικών εγκαταστάσεων δημιούργησε έναν εκτεταμένο ανενεργό χώρο στον αστικό ιστό.[108] Ο Δήμος Reggio Emilia προχώρησε το 2008 στη σταδιακή μετατροπή του πρώην βιομηχανικού συγκροτήματος σε έναν νέο πόλο έρευνας, επιχειρηματικότητας και καινοτομίας, το Reggiane Parco Innovazione. Η στρατηγική αυτή αντιμετωπίζει την επανάχρηση ως μορφή ενεργούς διατήρησης, μέσω της οποίας η ιστορική συνέχεια μπορεί να συνυπάρξει με τη σύγχρονη ανάπτυξη. Το πρώτο κτήριο που επαναχρησιμοποιήθηκε ήταν το Capannone 19, στο οποίο εγκαταστάθηκε το Tecnopolo di Reggio Emilia.[109]

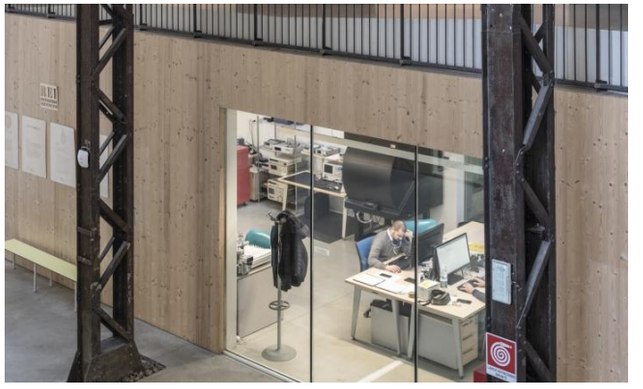
Το Capannone 19 κατασκευάστηκε μεταξύ των δεκαετιών 1920-1930 και ο σχεδιασμός επανάχρησης από τον Andrea Oliva ολοκληρώθηκε το 2013.[110] Η νέα χρήση αφορά το κέντρο έρευνας και μεταφοράς τεχνογνωσίας, και φιλοξενεί εργαστήρια προηγμένης έρευνας, τεχνολογικής μεταφοράς και δομές υποστήριξης νεοφυών επιχειρήσεων.[111] Η αλλαγή αυτή μετασχηματίζει την παραγωγική ταυτότητα του χώρου από τόπο βιομηχανικής παραγωγής σε τόπο παραγωγής και διάχυσης γνώσης και τεχνολογίας.[112] Η επανάχρηση αποκτά έτσι χαρακτήρα ουσιαστικής επανενεργοποίησης και όχι απλής μετατροπής της αρχικής λειτουργίας, συνδέοντας το βιομηχανικό κέλυφος με τις

41.Shed 19, κατασκευή ανεξάρτητων μονάδων

42.Shed 19, εσωτερικό

43.Shed 19, γραφεία

[107]Comune di Reggio Emilia. (n.d.)
[108] Dehghan Pour Farashah, 2024, p. 425
[109] Comune di Reggio Emilia. (n.d.)
[110] ArchDaily, 2015
[111] Tecnopolo Reggio Emilia. (n.d.)
[112] ArchDaily, 2015

σύγχρονες οικονομικές και κοινωνικές δραστηριότητες της πόλης.[113]

Το Capannone 19 χαρακτηρίζεται από έναν μεγάλο, ενιαίο και ελεύθερο εσωτερικό χώρο, ο οποίος προσδίδει στο κέλυφος σημαντικές δυνατότητες χωρικής προσαρμογής.[114] Η νέα χρήση δεν επιβάλει μόνιμη κατάτμηση του εσωτερικού, οργανώνεται μέσω μιας δεύτερης, ανεξάρτητης δομής που αναπτύσσεται μέσα στο υφιστάμενο κέλυφος.[115] Η προσέγγιση αυτή περιγράφει τη στρατηγική της προσθήκης. Η επιλογή εκφράζει τη λογική της προσαρμοστικής επανάχρησης ως δημιουργικής πράξης, κατά την οποία το νέο δεν καταστρέφει το υφιστάμενο, αλλά ούτε και περιορίζεται πλήρως από αυτό.[116]Η νέα οργάνωση συγκροτείται από ανεξάρτητες ξύλινες μονάδες με δικό τους φέρον και θερμικό σύστημα. Η κατασκευή βασίζεται σε προκατασκευασμένο ξύλινο σύστημα, σε συνδυασμό με στοιχεία γυαλιού και χάλυβα, και διατηρεί σαφή μορφολογική και κατασκευαστική διάκριση από το ιστορικό κέλυφος.[117] Έτσι, τα δύο συστήματα συνυπάρχουν χωρίς το νέο να επιχειρεί να αναπαράγει το παλιό. Το υφιστάμενο κτήριο παραμένει ως σταθερό χωρικό πλαίσιο, οργανώνει τις απαιτήσεις της σύγχρονης λειτουργίας και ταυτόχρονα διατηρεί αναγνώσιμη την αρχική κλίμακα και τη βιομηχανική ταυτότητα του χώρου.[118]

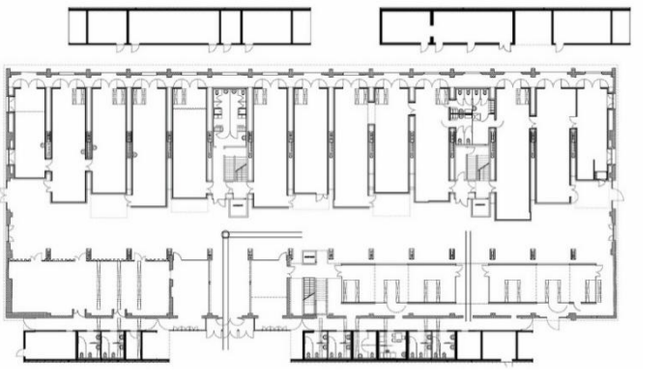
Η ανεξάρτητη κατασκευή των νέων μονάδων για την στέγαση λειτουργιών επιτρέπει την απομάκρυνση ή την τροποποίησή τους χωρίς αντίστοιχη επέμβαση στο ιστορικό κέλυφος. Η νέα οργάνωση αποκτά προσωρινό χαρακτήρα και μπορεί να μεταβληθεί εφόσον αλλάξουν οι λειτουργικές ανάγκες του χώρου. Η δυνατότητα αυτή συνδέεται με την αποσυναρμολόγηση, καθώς τα επιμέρους στοιχεία μπορούν να αφαιρεθούν χωρίς να καταστραφεί το υφιστάμενο κτήριο και, στη συνέχεια, να επαναχρησιμοποιηθούν ή να τροποποιηθούν ανεξάρτητα από αυτό. Οι ξύλινες μονάδες λειτουργούν ως ανεξάρτητη εσωτερική

44.Shed 19, ενδεικτική διάταξη μονάδων

45.Shed 19, ενδεικτική διάταξη μονάδων

46.Shed 19, κάτοψη ισογείου

[113] Smith, 2006
[114] Palmer & Neaverson, 1998, p. 102–105
[115] ArchDaily, 2015
[116] Plevoets & Van Cleempoel, 2019, p.16
[117] Sistem Costruzioni. (n.d.)
[118] ArchDaily. (2015)

δομή, χωρίς να απαιτείται μόνιμη κατάτμηση ή αλλοίωση του αρχικού χώρου. Η νέα επέμβαση μπορεί να αναδιαταχθεί ή να απομακρυνθεί, ενώ το υφιστάμενο κτήριο δεν μεταβάλλεται. Η δυνατότητα αλλαγής της εσωτερικής διάταξης, ανάλογα με τις απαιτήσεις των εργαστηρίων ή των υποστηρικτικών λειτουργιών, προσδίδει στο σύστημα ευελιξία και επιτρέπει την προσαρμογή του στις μεταβαλλόμενες ανάγκες.[119]Η προσέγγιση αυτή επιτρέπει παράλληλα τη διατήρηση της μνήμης της βιομηχανικής δραστηριότητας.[120] Στο Capannone 19, το υφιστάμενο κέλυφος και τα ίχνη της προηγούμενης λειτουργίας παραμένουν αντιληπτά μέσα στη νέα χωρική οργάνωση, επιτρέποντας στο βιομηχανικό παρελθόν να συνυπάρχει με τη σύγχρονη χρήση.[121] Το νέο δεν αντικαθιστά το παλιό, αλλά προστίθεται σε αυτό και συγκροτεί μια νέα αρχιτεκτονική στρωματογραφία.

Η σημασία της επέμβασης υπερβαίνει τα όρια του ίδιου του κτηρίου. Η επανενεργοποίηση του Capannone 19 επαναφέρει τον πρώην βιομηχανικό χώρο στις σύγχρονες λειτουργίες της πόλης, προσφέροντας χώρους έρευνας, εργασίας και συνεργασίας.[122] Σε επίπεδο συγκροτήματος, η επανάχρηση αποτέλεσε την αφετηρία μιας ευρύτερης διαδικασίας αναγέννησης και της σταδιακής δημιουργίας του Reggiane Parco Innovazione.[123] Το Capannone 19 αναδεικνύει την επανάχρηση ως διαχρονική διαδικασία μετασχηματισμού, όπου η διατήρηση και η ανάπτυξη δεν λειτουργούν ως αντίθετες κατευθύνσεις, αλλά συνυπάρχουν μέσα από την προσαρμογή του υφιστάμενου βιομηχανικού αποθέματος στις ανάγκες της πόλης.[124]

47.Shed 19, νυχτερινή απεικόνιση

48.Shed 19, εξωτερική όψη

[119] EUmies Award. (n.d.)
[120] Palmer & Neaverson, 1998, p. 10
[121] ArchDaily, 2015
[122] Tecnopolo Reggio Emilia
[123] Comune di Reggio Emilia. (n.d.)
[124] Dehghan Pour Farashah, 2024

Επίλογος

Η μελέτη της επανάχρησης μέσα από τη θεωρία, τα κριτήρια εφαρμογής και τα εξεταζόμενα παραδείγματα οδηγεί σε μία ουσιαστικότερη κατανόησή της ως αρχιτεκτονική πρακτική που διαμορφώνεται κάθε φορά από τη σχέση του υφιστάμενου με το νέο. Η επανάχρηση δεν εξαντλείται στην απόδοση μιας νέας λειτουργίας σε ένα υφιστάμενο κτήριο, αλλά αφορά μία διαδικασία ανάγνωσης, αξιολόγησης και μετασχηματισμού, κατά την οποία οι υλικές, χωρικές, μορφολογικές και ιστορικές ποιότητες του υπάρχοντος αποκτούν νέο ρόλο.

Η διαπίστωση αυτή συνδέεται με την έννοια του κτηρίου ως «παλίμψηστο» που διατυπώνει ο Machado, για τον οποίο η αναμόρφωση αποτελεί μια μορφή επανεγγραφής πάνω σε ένα ήδη διαμορφωμένο αρχιτεκτονικό υπόβαθρο.[125]Το νέο δεν προκύπτει σε ουδέτερο χώρο, αλλά διαπραγματεύεται συνεχώς τα ίχνη και τις αξίες του υφιστάμενου. Στην ίδια κατεύθυνση, οι Brooker & Stone αντιμετωπίζουν την επανάχρηση ως σχεδιαστική διαδικασία όπου η σχέση παλιού και νέου μπορεί να οργανωθεί με διαφορετικούς βαθμούς αφομοίωσης, αυτονομίας και αναστρεψιμότητας, όπως εκφράζονται στις στρατηγικές της παρέμβασης, της ένθεσης και της προσθήκης.[126]

Μέσα από τα παραδείγματα γίνεται εμφανές ότι η μετάβαση από το υφιστάμενο στο νέο δεν ακολουθεί μία μοναδική μεθοδολογία. Στη La Fábrica η νέα χρήση αναπτύσσεται μέσα από τον μετασχηματισμό και την ανάγνωση των υφιστάμενων χωρικών δυνατοτήτων, στην Elbphilharmonie η νέα αρχιτεκτονική οντότητα διαφοροποιείται σαφώς από το διατηρούμενο κέλυφος, ενώ στο Shed 19 η νέα λειτουργία οργανώνεται μέσα από ανεξάρτητα και αναστρέψιμα στοιχεία. Οι διαφορετικές αυτές προσεγγίσεις δείχνουν ότι η επιλογή της στρατηγικής και του βαθμού επέμβασης προκύπτει από την διαπραγμάτευση ανάμεσα στην προσαρμοστικότητα του κτηρίου, τις αξίες που ενσωματώνει και τις απαιτήσεις του νέου προγράμματος. Η απάντηση στο ερευνητικό ζήτημα βρίσκεται ακριβώς σε αυτή τη διαφοροποίηση: η επανάχρηση εφαρμόζεται μέσω διαφορετικών

[125] Machado, 1976
[126] Brooker & Stones, 2018

σχεδιαστικών χειρισμών, οι οποίοι καθορίζουν κάθε φορά τον τρόπο με τον οποίο το νέο εντάσσεται, συνυπάρχει ή αντιπαρατίθεται με το υφιστάμενο.

Η διερεύνηση προσθέτει μία συστηματική σύνδεση ανάμεσα στη θεωρία της επανάχρησης και στον τρόπο που αυτή μεταφράζεται σε συγκεκριμένες αρχιτεκτονικές αποφάσεις, αναδεικνύοντας ιδιαίτερα το βιομηχανικό κέλυφος ως πεδίο όπου η σχέση διατήρησης και μετασχηματισμού μπορεί να εξεταστεί με σαφήνεια. Η σκέψη του Rossi για την πόλη ως συλλογικό κατασκεύασμα, όπου τα αστικά τεχνουργήματα διατηρούν τη μνήμη και συμμετέχουν στη μελλοντική εξέλιξή της[127], διευρύνει αυτή την προσέγγιση πέρα από το ίδιο το κτήριο. Η επανάχρηση μπορεί να λειτουργήσει ως μέσο συνέχειας του αστικού ιστού, επιτρέποντας στα βιομηχανικά κατάλοιπα να παραμένουν μέρος της σύγχρονης πόλης όχι ως στατικά ίχνη, αλλά ενεργά υπόβαθρα για νέες χρήσεις, σχέσεις και νέα αρχιτεκτονική.

[127] Rossi, 1982, p.130

Βιβλιογραφία

Αρχαιολογικό Μουσείο Ολυμπίας(2026, January 21).*Θέρμες Λεωνιδαίου*

Ο Χάρτης της Βενετίας για την αποκατάσταση και συντήρηση μνημείων και μνημειακών συνόλων.(1975).(Ε. Φερεντίνου, Μετ.).*Αρχιτεκτονικά Θέματα,9*,108.(Πρωτότυπο έργο δημοσιευμένο το 1964)

Rossi,A.(1991).*Η αρχιτεκτονική της πόλης*(Β. Πετρίδου, Μετ.).University Studio Press.

Amiri,E.(2020).*Methods to read adaptive reuse strategies and capacities in industrial buildings*[Master's thesis,Politecnico di Torino]https://webthesis.biblio.polito.it/14109/

Anelli,R.(2019).Bauhaus and Lina Bo Bardi: From the modern factory to the Pompeia leisure center.*Docomomo Journal,61*,42–49.https://doi.org/10.52200/61.A.3XCZIE4V

ArchDaily.(2015,September 2).*Technopole for industrial research Shed#19/Andrea Oliva Architetto*.https://www.archdaily.com/772846/technopole-for-industrial-research-shed-number-19-andrea-oliva-architetto

Arza Garaloces,P.,&Larumbe Machín,T.(2024).Ricardo Bofill's critical fortune in the international architectural press between the 1970s and the mid-1980s.*Histories of Postwar Architecture,V.7*

Bergeron,L.(2012).The heritage of the industrial society.In J.Douet(Ed.),*Industrial heritage re-tooled:The TICCIH guide to industrial heritage conservation*.Carnegie Publishing.https://ticcih.org/industrial-heritage-retooled-available/?utm_source=chatgpt.com

Brooker,G.,& Stone,S.(2018).*Rereadings 2:Interior architecture and the design principles of remodelling existing buildings*.RIBA Enterprises

Bullen,P.A.,&Love,P.E.D.(2010).The rhetoric of adaptive reuse or reality of demolition:Views from the field.*Cities,27*(4),215–224.https://doi.org/10.1016/j.cities.2009.12.005

Caccia Gherardini,S.(2015).“… large and misshapen bones from notable bodies”:The amphitheatre of Lucca: Ruin, spontaneous reuse and restoration. *Restauro Archeologico,23*(2),98–11.https://doi.org/10.13128/RA-18446

Çakır,H.Y.,&Edis,E.(2022).A database approach to examine the relation between function and interventions in the adaptive reuse of industrial heritage.*Journal of Cultural Heritage,58*

Cantacuzino,S.(Ed.).(1972, May).*New uses for old buildings*.*The Architectural Review,151*(903),p.290-293

Choay,F.(1992).*L'allégorie du patrimoine*.Éditions du Seuil.

Choay,F.(2001).The invention of the historic monument(L.M.O'Connell,Trans.).Cambridge University Press

Comune di Reggio Emilia.(n.d.).*Tecnopolo*https://parcoinnovazione.it/en/places/shed-19/

Cossons,N.(2012).Why preserve the industrial heritage?In J.Douet(Ed.),*Industrial heritage re-tooled:The TICCIH guide to industrial heritage conservation*.Carnegie Publishing.

Dehghan Pour Farashah,M.(2024).A conceptual planning framework to integration of industrial heritage regeneration with Historic Urban Landscape approach.*Geographia Polonica,97*(4),425–446.https://doi.org/10.7163/GPol.0286

Douet,J.(Ed.).(2012).Industrial heritage re-tooled:The TICCIH guide to industrial heritage conservation.Carnegie Publishing

Douglas,J.(2006).Building Adaptation,second edition.Butterworth-Heinemann

Eisenbrand,J.(2021, September 29).*Lina Bo Bardi's SESC*. Instituto Bardi / Casa de Vidro.https://institutobardi.org.br/en/revista/lina-bo-bardis-sesc-chair/?utm_source=chatgpt.com

Elbphilharmonie.(n.d.).*The halls*.https://www.elbphilharmonie.de/en/the-halls

EUmies Awards.(n.d.).*Technopole for Industrial Research:Shed#19 of ex"Officine Reggiane"Industrial Area*.https://eumiesawards.com/heritageobject/technopole-for-industrial-research-shed-19-of-ex-officine-reggiane-industrial-area/

Fragner,B.(2012).Adaptive re-use.In J.Douet(Ed.),*Industrial heritage re-tooled:The TICCIH guide to industrial heritage conservation*.Carnegie Publishing.

Frampton,K.(1980).*Modern architecture:A critical history*.Oxford University Press

HafenCity Hamburg.(n.d.).*History*.https://www.hafencity.com/en/overview/history

Harrison,R.(2013).Heritage:Critical approaches.Routledge

Herzog&de Meuron.(n.d.).*230 Elbphilharmonie Hamburg*.https://www.herzogdemeuron.com/projects/230-elbphilharmonie-hamburg/

Jokilehto,J.(1999).*A history of architectural conservation*.Butterworth-Heinemann

Kenney,L.(1980).The Adaptive Reuse Process,New River Valley Planning District Commission,Radford,Virginia.June 13,1980

Lakatos,A.E.(2015).Recovering the Memory: Conversion within the Context.Acta Technica Napocensis:Civil Engineering&Architecture,Vol.58,No.4

Macdonald,S.(Ed.).(1996).Modern matters:Principles and practices in conserving recent architecture.Donhead

Machado,R.(1976).Old buildings as palimpsest:Toward a theory of remodeling.*Progressive Architecture,57*(11),46

Migone,J.(2012).Heritage at risk surveys.In J.Douet(Ed.),*Industrial heritage re-tooled:The TICCIH guide to industrial heritage conservation*(p.125–128).Carnegie Publishing

Negri,M.(2012).Industrial museums.In J.Douet(Ed.*),Industrial heritage re-tooled:The TICCIH guide to industrial heritage conservation,*p.183–185.Carnegie Publishing

Nora,P.(1989).Between memory and history:Les lieux de mémoire.*Representations,26*

Palmer,M.,& Neaverson,P.(1998).Industrial archeology:Principles and practices.Routledge

Pérez de Arce,R.(1978).Urban transformations & the architecture of additions.*Architectural Design,48*(4),237–266

Plevoets,B.,&Van Cleempoel,K.(2011).Adaptive reuse as a strategy towards conservation of cultural heritage:A literature review.*WIT Transactions on the Built Environment,Vol.118*

Plevoets,B.,&Van Cleempoel,K.(2019).*Adaptive reuse of the built heritage: Concepts and cases of an emerging discipline*.Routledge

Quaghebeur,H.(2000).*Adaptive reuse of industrial buildings,with reference to Cape Town*[Master's thesis,University of Cape Town]

Remøy,H.(2014).Building obsolescence and reuse.In S.J.Wilkinson,H.Remøy,&C.Langston, *Sustainable building adaptation:Innovations in decision-making*(pp. 95–120).Wiley-Blackwell.https://doi.org/10.1002/9781118477151.ch5

Robiglio,M.(2017).*RE-USA:20 American stories of adaptive reuse:A toolkit for post-industrial cities*.Jovis Verlag

Rossi,A.(1982).*The architecture of the city*(D.Ghirardo&J.Ockman,Trans.).MIT Press

Russell,P.,&Moffatt,S.(2001).*Assessing buildings for adaptability*.IEA Annex 31,Energy-Related Environmental Impact of Buildings.International Energy Agency.https://www.iea-ebc.org/Data/publications/EBC_Annex_31_Assessing_Building.pdf?utm_source=chatgpt.com

Sistem Costruzioni.(n.d.).*Technology Hub–Scientific research centre,Reggio Emilia(Italy)*. https://www.sistem.it/en/realizations/multipurpose-

facilities/schools/technology-hub-scientific-research-centre-reggio-emilia-italy/

Smith,C.(n.d.).*The adaptive reuse of industrial buildings:Sustaining urban regeneration in America*.The University of Texas at Austin,School of Architecture

Smith,L.(2006).*Uses of heritage*.Routledge

Stone,S.(2023).Notes towards a definition of adaptive reuse.*Architecture,3*(3),477–489.https://doi.org/10.3390/architecture3030026

Stratton,M.(Ed.)(2000).Industrial buildings:Conservation and regeneration.E&FN Spon

Tan,Y.,Shuai,C.,&Wang,T.(2018).Critical success factors(CSFs)for the adaptive reuse of industrial buildings in Hong Kong.*International Journal of Environmental Research and Public Health,15*(7),1546.https://doi.org/10.3390/ijerph15071546

Tecnopolo Reggio Emilia.(n.d.).*Ricerca e innovazione,il nuovo cuore di Reggio Emilia*.https://www.tecnopolo.re.it/

The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage(TICCIH).(2003).The Nizhny Tagil charter for the industrial heritage

United Nations Educational,Scientific and Cultural Organization.(1972).*Convention concerning the protection of the world cultural and natural heritage*

UNESCO World Heritage Centre.(2010).*Managing historic cities*(World Heritage Papers No.27)

Zukin,S.(2010).*Naked city:The death and life of authentic urban places*.Oxford University Press

Κατάλογος Εικόνων

1.https://www.istockphoto.com/photos/athens-greece-aerial

2.https://en.wikipedia.org/wiki/Vienna_Gasometers

3.https://ancientolympiamuseum.com/index.php/el/2026/01/21/baths-leon/

4.https://en.wikipedia.org/wiki/Piazza_dell%27Anfiteatro

5.Προσωπικό αρχείο, 2024

6.https://arquitecturaviva.com/works/sesc-fabrica-pompeia-9

7.https://www.wallpaper.com/architecture/battersea-power-station-reopens-london-uk

8.https://www.protothema.gr/stories/article/1782026/40-hronia-gazi-to-ergostasio-pou-fotise-kai-metamorfose-tin-athina/

9.https://www.herzogdemeuron.com/projects/201-caixaforum-madrid/

10.https://www.archdaily.com/909540/lochal-library-mecanoo-plus-civic-architects-plus-braaksma-and-roos-architectenbureau

11.https://www.flickr.com/photos/dealvariis/5381966110/?utm_source=Pinterest&utm_medium=organic

12.https://copenhagenarchitecture.dk/gemini-residence-by-mvrdv/

13.https://copenhagenarchitecture.dk/gemini-residence-by-mvrdv/

14.https://www.architonic.com/en/pr/zeitz-mocaa/5105210/

15.https://whc.unesco.org/en/list/975/

16.Προσωπικό Διάγραμμα

17.https://fr.wikipedia.org/wiki/Fichier:Ancienne_brasserie_Wielemans-Ceuppens.JPG.

18.https://www.zecc.nl/en/project/2023/Water-tower-Utrecht

19.https://www.archdaily.com/1027433/nostra-signora-della-costa-cultural-and-experiential-training-center-caarpa, επεξεργασμένο διάγραμμα με τη βοήθεια ChatGPT(OpenAI),2026

20.https://www.zecc.nl/en/project/2023/Water-tower-Utrecht

21.https://divisare.com/projects/326005-stefano-cordeschi-andrea-jemolo-aula-magna-di-architettura-roma-tre

22.Προσωπικό Διάγραμμα

23.https://www.thisisparis.blog/fr/mus%C3%A9e-d%27orsay-%C3%A0-paris/

24,25,26,29.https://www.bofill.com/projects/la-fabrica/

27,28,30.https://www.designboom.com/architecture/ricardo-bofill-la-fabrica-barcelona-spain-02-25-2017/

31.https://artsandculture.google.com/story/the-elbphilharmonie-how-it-all-began-elbphilharmonie/KAVRSGee_LXoJw?hl=en

32,33,34,36,37.https://www.herzogdemeuron.com/projects/230-elbphilharmonie-hamburg/

35.https://architecturegames.wordpress.com/2014/10/24/herzog-de-meuron-phase-1/?utm_source=chatgpt.com

38.https://architizer.com/blog/inspiration/stories/architectural-details-herzog-de-meuron-elbphilharmonie/

39,40.https://www.slideshare.net/slideshow/area-reggiane-trasformazioni-storiche/30288615

41,47,48.https://worldarchitecture.org/architecture-news/cmhmz/industrial_architecture_of_the_past_becomes_a_cuttingedge_district_in_reggio_emilia.html

42,43,46.https://www.archdaily.com/890189/new-forms-of-industry-shed-number-19-by-andrea-oliva-architetto

44,45.https://parcoinnovazione.it/en/who-we-are/